

Ett liv utan djur är ett liv utan gud

**En människa-djur studie analys av Kerstin
Ekmans Vargskinnstrilogi**

Av: Emma Törnsten

Handledare: Ann-Sofie Lönngrén
Södertörns högskola Institutionen för Kultur och lärande
Magisteruppsats 22,5 hp
Litteraturvetenskap höstterminen 2019

Abstract

This essay applies human-animal studies in relation to the Swedish author Kerstin Ekman's books *Guds barmhärthet* (1999), *Sista Rompan* (2002) and *Skraplotter* (2003) together called *Vargskinnstrilogin*. Kerstin Ekman's authorship is characterized by a coexistence between human, nature and animals where the stories entangle them into a dense complexity. As a reader, one is constantly reminded of this coexistence through Ekman's narrative approach as her stories contain many contact zones between humans and animals, which creates space for problematizing this entangled coexist from a posthumanistic perspective. The animals in the stories are at different distances to the human being based on their characteristics of being regarded as wild, domesticated or ferral. Based on these three categories, the wolf as a representative of the wild animals is analyzed in a theoretical context focusing on the function of different power structures within the anthropocentric paradigm. Ferral conditions are analyzed on the basis of, among other things, Gilles Deleuze and Félix Guattari's theories of animal-becomings, escape lines and rhizom where the dog mainly exists when it is embodied in close interaction with humans in Ekman's stories. The domesticated animals are analyzed on the basis of the tension between rural and urban, where the progress of the civil society are rapidly changing during the 20th century which creates changed relations between people and agricultural animals.

Keywords

Kerstin Ekman, Vargskinnstrilogin, Human-animal studies, Posthumanism, Anthropocentrism, Wild wolfs, Feral identity, Contact zones, Patriarchy, Becoming with animals

Populärvetenskaplig Sammanfattning

Kerstin Ekmans författarskap präglas till stora delar av samexistensen mellan människa, djur och natur. De mänskliga karaktärernas liv vävs samman med djuren och naturen i hennes berättelser på ett sätt som öppnar upp för frågor och tankar om människans långvariga syn på dessa andra levande varelser och miljöer som sin resurs att utnyttja enbart i sina egna syften. Utgångspunkt i denna uppsats är att utifrån böckerna *Guds barmhärtighet* (1999), *Sista rompan* (2002) och *Skraplotter* (2003) tillsammans kallade för *Vargskinnstrilogin* fokusera på djurens roll i förhållande till människorna i berättelserna. Syftet med detta är att undersöka på vilket sätt djurens inverkan på berättelserna problematiserar en föreställning om människan som tillvarons centrum, vilket kan förstås som en antropocentrisk världsåskådning.

De valda verken innehåller en bred variation av olika sorters djur vilka har olika former av inverkan på de mänskliga karaktärerna utifrån sina egenskaper av att betraktas som vilda, domesticerade eller förvildade. Dessa tre kategorier representerar olika avstånd till det mänskliga vilket också präglas av berättelsernas spänningsförhållande mellan natur och kultur samt landsbygd och stad.

Vargen som representant för de vilda i berättelserna erbjuder flera perspektiv på hur förtryck verkar inom maktstrukturen när vargens existens exempelvis ställs mot den samiska ursprungsbefolkningen och blir till politiskt sprängstoff ända in i rättssalarna. Berättelsen belyser effektivt den infekterade vargfrågan ur ett historiskt perspektiv som inte heller väjer undan för de koloniala och rasmässiga förtryck som den samiska ursprungsbefolkningen utsatts och fortfarande utsätts för. Vargen har en våldsam effekt på människorna i berättelsen vilket riktar fokus mot människans övervåld mot djuren men som också används i berättelsen för att rikta blicken mot kvinnlig utsatthet och patriarkalt förtryck.

Det förvildade uppstår i olika allianser eller kopplingar mellan mänskliga karaktärer och djur som exempelvis hundar och rävar. I de förvildade tillstånden erbjuder djuren en utvidgning och en rörlighet av de mänskliga karaktärerna i berättelsen. De förvildade tillstånd i berättelsen beskrivs bäst som flykt undan olika former av förtryck och begränsningar där texten genom kopplingar till djuren skapar rörliga identiteter. Denna rörlighet och allians med djuret tänjer på gränsen mellan mänskligt och ickemänskligt och upplöser på så vis assymetrin mellan människa och djur.

De domesticerade djuren analyseras utifrån spänningsförhållandet mellan landsbygd och stad där berättelsens tidsspann på nästan hundra år, från tidigt till sent 1900-tal skildrar moderniseringen och dess snabba förändring av förhållandet mellan lantbruksdjuren och människorna. De domesticerade djuren öppnar upp för att ge det mänskliga karaktärerna en

länk tillbaka till naturen och till en form av hemkomst till sitt ursprung i samvaro och ömsesidighet med andra biologiska varelser.

Ekman upprätthåller en kritisk blick riktad mot det mänskligas egenmäktiga förhållande till andra levande varelser genom sin berättelse. Djuren bildar länken tillbaka till naturen, till människans hemkomst till sig själv.

Innehållsförteckning

Abstract	2
Populärvetenskaplig Sammanfattning.....	3
Inledning.....	6
Material	7
Syfte och Frågeställning	8
Teori.....	8
Metod.....	13
Tidigare forskning	15
De vilda	16
Varghonan, kvinnan och moderskapet.....	16
De vilda och de Andra.....	21
Jägaren som jagas.....	23
De förvildade.....	33
Att väcka rävsinnen och leva rävliv.....	33
I förbundenhet med hundar	38
Posthumanistiska ansatser genom den förvildade blicken	43
De domesticerade	48
Djuren och människa som delar av en pastoral.....	48
Från landsbygd till stad - och tillbaka	51
I en rörelse mellan naturtid och kulturtid.....	56
Slutsats.....	59
Referenslista.....	63

Inledning

Vi lever i en värld där djuren samexisterar i ett ojämlikt maktförhållande med människan, där djurens liv och död är själva förutsättning för den mänskliga civilisationens uppbyggnad. Djurens inverkan och funktion i vårt dagliga liv är ofta så intrasslat i vår kultur att det kan vara svårt att urskilja omfattningen av detta beroende då djuren är närvarande även när de kan tyckas vara osynliga.¹ De är i maten vi äter, i kläder och skönhetsprodukter vi använder, de används som metaforer när vi talar och skriver, i själva definitionen mänsklig är djuret närvarande då det är i samexistensen mellan människa och djur som det vi kallar mänskligt utskiljer sig. Men i denna intrasslade samexistens, med sitt ojämna maktförhållande, finns det också åtskillnad genom att människan är djur *och* människa medan djuret är enbart djur och att vi i egenskap av att vara människor inte kan vare sig tala, skriva eller ens tänka angående djur annat än ur en mänsklig kontext. Garry Marvin och Susan McHugh påpekar detta och kopplar det vidare till forskningsfältet *människa-djurstudier*, där bindestrecket pekar ut både samexistensen och åtskillnaden. Marvin och McHugh beskriver vidare hur djur har studerats inom en rad olika vetenskapsområden som exempelvis ekologi, biologi och zoologi, etnologi samt veterinärmedicin och att tänkandet kring djur i relation till människor är ett område som står inför en omprövning också inom humaniora och därmed också inom litteraturvetenskapen.

Den omprövning och kritik som kan anses ny inom forskningsfältet människa-djurstudier berör den antropocentriska världsåskådningen vilken i korthet innebär en föreställning om det mänskliga placerat i alltings centrum vilket har format vår förståelse av människan i förhållande till naturen och djuren som vår resurs att utnyttja. Dessa förhållanden reproduceras bland annat via litteratur och konst. Människan skapar konst och litteratur för människor, men där också djur representeras och påverkas av den bild som konstkulturen påvisar. Där litterära djur presenteras i litteraturen uppstår spänningar som säger någonting om vilka känslor och konflikter som väcks i människan och på vilket sätt människa och djur samexisterar och har samexisterat under olika tider och på olika platser. De litterära djuren kan därför sägas lämna spår som ger uttryck för mer än författarens eventuella avsikter med en text vilket ger möjligheter för andra budskap och betydelser. Dessa andra betydelser och

¹ Garry Marvin och Susan McHugh ”In it together: An introduction to human-animal studies” i *Routledge Handbook of Human-Animal Studies*, (2014) s.15
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/sodertorn/detail.action?docID=1675909>

budskap i ett litterärt verk kan överbygga den klyfta som skiljer människa och djur samt öppna upp för aspekter i det litterära verket som trotsar den antropocentriska åskådningen.²

Ett svenskt författarskap som är starkt påverkat av människa-djurförhållandet är Kerstin Ekmans. Hennes författarskap präglas bland annat av samexistensen mellan människa, natur och djur där berättelserna tvinnar samman dem i en tät komplexitet. Som läsare görs man ständigt påmind om denna samexistens genom Ekmans narrativa grepp där hon inte bara använder människor som fokuspunkter i sitt skrivande utan även ickemänskliga varelser. Hennes berättelser innehåller många sammanföranden av människa och djur vilket skapar utrymme för en problematisering av det mänskliga som någonting upphöjt i förhållande till de ickemänskliga djuren. Hur synliggörs då denna problematisering i den litterära texten och vilken roll spelar djurens förhållande till människan i det narrativa?

Material

Som underlag för min analys har jag valt ut böckerna *Guds barmhärtighet* (1999) *Sista rompan* (2002) och *Skraplotter* (2003), också kallad trilogin *Vargskinnnet*. Jag kommer även att använda mig av boken *Hunden* (1986) som referensmaterial inom ett av mina tre analysområden.

Vargskinnstrilogin rymmer ett överflöd av både vilda, tama och förvildade djur och här finns djuren omnämnda och närvarande vid de gestaltade människornas sida, eller runt omkring dem i det naturens rum som så ofta gör sig påmint och bryter in i Kerstin Ekmans berättelser. Djuren upplevs dessutom för den uppmärksamme läsaren som närvarande i deras frånvaro genom Ekmans miljöbeskrivningar eller detaljer som mat och kläder. De finns alltid där, intrasslade i karaktärernas liv och de beskrivs med ett språk som är eget och rikt samt rymmer kunskaper och förtrogenhet med det som beskrivs. En kunskap och förtrogenhet om vad ett riktigt djur är och hur det verkliga djuret står i förhållande till den verkliga människan.

I den episkt historieberättande trilogin *Vargskinnnet* är fokuspunkten en geografisk plats, ett samhälle i den jämtländska glesbygden där läsaren får följa en grupp människor i tre generationer vars levnadsöden gestaltas under en tidsrymd på ca 100 år, från tidigt till sent 1900-tal. Här är de domesticerade djurens sammanflätade förhållande till människan i dennes vardag en påtaglig del i berättelserna: får, getter, kor, renar, hundar och inte minst hästar

² Ann-Sofie Lönngrén ”Metaphor, metonymy, more- than-anthropocentric. The animal that therefore I read (and follow)”, kommande, s.12

spelar en viktig och avgörande roll i människornas överlevnad och samhällsbygge. Men under berättelsernas tidsförlopp förskjuts och förändras djurens och människornas förhållande genom modernitetens framfart. Även i förhållandet till de vilda djuren gestaltas förändring i takt med moderniteten. Den många gånger konfliktfyllda komplexitet mellan människan och de vilda djuren, och då i synnerhet förhållandet till rovdjuren, speglar människans många gånger aggressiva, giriga och hämndlystna egenskaper i berättelserna. Vargen är djuret i skuggorna, jägaren som jagas både bortom och även kanske inom människorna. Vargens existens blir det som karaktärerna speglar sig i där vargens vara eller inte vara vilar i människans händer likt de vargskinn som ärvs vidare från generation till generation i berättelsen.

Syfte och Frågeställning

Syftet är att undersöka på vilket sätt Ekmans gestaltningar av djur kan sägas problematisera det antropocentriska paradigmet i vilket människan utgör centrum.

Hur gestaltas förhållandena mellan människa och djur och vad har det för effekt i narrationen?

På vilket sätt gestaltas gränsöverskridanden mellan människa och djur i de valda verken? Vad blir effekten av dessa gränsöverskridanden?

Hur överensstämmer den antropocentriska ordningen med andra maktstrukturer som patriarkat och föreställningar kring etnicitet? På vilket sätt kan djurets närvaro kopplas till dessa olika maktstrukturer?

Teori

Den övergripande teoretiska referensramen som ligger till grund för min analys hämtar jag ifrån det posthumanistiska fältet med filosofiska aspekter från bland annat Jacques Derrida, Gilles Deleuze och Félix Guattari samt litteraturvetaren Susan McHugh. Dessa teoretiker erbjuder resonemang vilka jag kommer att hänvisa till löpande genom hela uppsatsen. Även litteraturvetaren Ann-Sofie Lönngrens resonemang kring djurens funktion i litterära texter utifrån en metaforisk respektive metonymisk tolkning kommer att refereras till återkommande, samt litteraturvetaren Marie Öhmans teoretiska beskrivningar angående posthumanistiska perspektiv.

Marie Öhman beskriver begreppet *humanism* som ett normativt sätt att se människans väsen där hon har frihet och möjlighet att utvecklas intellektuellt, etiskt och moraliskt. Människan beskrivs ha ett värde som inte får kränkas då hon i förhållande till sin omgivning, och däribland djuren, är mer värdefull än dem.³ På så vis blir människan och dennes mänskliga intressen det centrum kring vilket allt annat kretsar, vilket leder fram till en *antropocentrisk* världsåskådning. I den antropocentriska tanketraditionen är djuren alltså underordnade människan och används som ”det Andra” mot vilket den mänskliga identiteten format sig. *Posthumanismen* har på så vis vuxit fram ur ifrågasättandet av humanismen där det posthumanistiska kan sägas strävar efter att se bortom den rådande mänskliga centrerings och strukturen. Prefixet ”post” antyder att vi behöver tala om humanismen för att ur den utveckla någonting annat än det rådande.

Vi befinner oss i glappet där vi sträcker oss emot det posthumanistiska. Denna strävan mot någonting annat kan också göras med hjälp av djuren och här har bland andra Jacques Derrida riktat kritik mot hur människan och filosofin konstruerat begreppen människa-djur genom att tilldela dem olika egenskaper som kategoriserat dem och inte rymmer de mångfalter som finns inom de båda kategorierna var för sig. Han motsätter sig även begreppet ”djur” då han anser att begreppet har en degraderande effekt för det ickemänskliga som legitimerar andra övergrepp som människan utsätter djur för.⁴ Utifrån den skamkänsla Derrida upplever då han visar sig naken inför sin katt ifrågasätter han det generella antagandet att det endast är emellan människor som känslan av skam inför sin nakenhet uppstår då det i djurens värld inte anses finnas en sådan nakenhet. ”The gaze of the cat” där begreppet *gaze* åsyftar ett seende som förutsätter att den som ser är ett medvetet subjekt, och genom att tillskriva en sådan blick, eller seende, till ett djur rubbas subjekt-objektrelationen som den humanistiska och antropocentriska traditionen rest mellan människa och djur.

Det posthumanistiska förhållningsättet skapar alltså förutsättningar för ett perspektiv utifrån Derridas tankar om djur som seende och medvetna subjekt, men vars mångfalter begränsas av beteckningen *djur* på samma sätt som beteckningen *människa* innehåller en begränsning av mångfald för det vi kallar det mänskliga. För att överbygga glappet mellan

³ Marie Öhman *Det mänskligas natur: Posthumanistiska perspektiv hos Lars Jakobson, Peter Høeg och Kerstin Ekman* (Halmstad: Gidlunds förlag, 2015) s. 23

⁴ Jacques Derrida, ”The Animal That Therefore I Am (More to Follow) *Critical Inquiry*, Vol.28 (Winter 2002), pp. 369-418 Published by: University of Chicago Press, s.400

<http://www.jstor.org/stable/1344276>

djur och människa och underlätta det rörliga och mångfaldiga använder jag mig av Gilles Deleuze och Félix Guattaris teorier och begrepp som exempelvis *rhizom*, *flyktlinjer* och *blivanden*.

Deleuze och Guattari uppmanar till att istället för att söka efter betydelsen i en text så bör man ställa sig frågan vad en text kan göra, vad den ansluter sig till och vad den kommer att kunna, eller inte kunna föra vidare. De ser boken som en anordning eller maskin av mångfalder som kan kopplas samman med andra maskiner för att fungera. Dessa mångfalder kopplar de samman till begreppet *rhizom* vilket har en referensram tillbaka till det biologiska då den liknas vid en underjordisk stjälk som alltid multipliceras och som uppstår i knölar och utväxter. Rhizom har ingen början och inget slut utan alltid en mitt med rörliga riktningar likt linjära mångfalder som kan ansluta vilken punkt som helst med vilken annan punkt som helst, till skillnad från trädet med sina rötter där allting återgår till själva stammen. De rörliga riktningarna och sammankopplingarna gör att rhizom kan liknas vid en karta som måste produceras och konstrueras och som hela tiden expanderar och fortskrider genom variation, övertagande och sticklingar.⁵ Det blir likt tankar som växer och växlar, avbryts och uppstår igen i nya sammanhang i samband med nya händelser eller i andra individer likt idéer som sprider sig och länkar skilda organismer till varandra. Rörligheten och anslutandet ur vilken punkt som helst, till vilken punkt som helst, gör också att varje drag inte nödvändigtvis hänvisar till drag av samma natur. Istället skapar rhizom ett ickehierarkiskt, ickebetecknande och acentrerat system som öppnar upp för en relation till exempelvis maktorganisationer, växtriket, sociala kamper, vetenskap, konst och inte minst med djuren, både naturliga och artificiella ting i olika *blivanden*.

Deleuze och Guattari beskriver *blivanden* som en allians som bland annat kan sträcka sig mellan olika arter eller via mångfalder genom en gemensam aktivitet.⁶ De beskriver hur en människa blir djur på en molekylär nivå genom liknelser i olika rörelse- och viloförhållanden eller hastighetsförhållanden som exempelvis längst en flyktlinje där en art närmar sig en annan för att sträva vidare.⁷ De beskriver vidare hur djurblivanden alltid utgår ifrån att djur är en flock då det är i flocklägen snarare än i egenskaper som mänskliga djurblivanden blir till. Det är i djurets mångfaldigande, flocken som den mänskliga fascinationen uppstår.⁸ De menar vidare att det är i affekten som djurblivandet blir till då det affekterade är varken en personlig

⁵ Gilles Deleuze & Felix Guattari, *Tusen plåtår*, (Hägersten: TankeKraft Förlag, 2015) s.43-44

⁶ Deleuze & Guattari, 2015, s.359

⁷ Deleuze & Guattari, 2015, s. 411

⁸ Deleuze & Guattari, 2015, s. 361

känsla eller en egenskap utan effekten av en flockens makt som retar upp jaget och på så vis får det att vackla.⁹ Samtidigt beskriver de hur en ensam *solitär* kan lösgöra sig ur flocken och uppträda som ett så kallat *kantfenomen* eller som en *outsider*.¹⁰ Denna vinkling kommer att ha betydelse för min analys i beskrivningar av olika karaktärer som på olika sätt befinner sig på flykt genom berättelserna och som längs dessa flyktlinjer ingår i olika både flockrelaterade och solitära blivanden.

Genom att inte anpassa sig till begrepp som härkomst och uppkomst som härstammar från genealogin upplöser begreppen rhizom och blivande den antropocentriska tankeformen och undviker dikotomier. Litteraturen erbjuder ju alltid möjligheten att pröva och visa på många olika ontologier att se andra världar men användandet av rhizom- och blivandebegreppen förstärker möjligheten att släppa taget om människan i ett absolut centrum. När rhizomet och blivanden genom sina olika egenskaper av heterogenitet, kopplingsförmåga, multiplicitet, kartografi samt förmåga att både anpassa sig och hitta nya vägar upplöses gränsen mellan människa och djur vilket gör Deleuzes och Guattaris teori och begrepp användbara i min analys genom att öppna upp för ett posthumanistiskt tänkande.

Utifrån Derridas tankar om djur som seende och medvetna subjekt och Deleuze och Guattaris teorier om en rörlig identitet vilket genom litteraturen ger möjlighet till olika ontologier där bland annat djur representeras blir också frågan om agens av betydelse. Susan McHugh problematiserar den traditionella synen på djur som metaforer i litteraturen i ett uteslutande antropocentriskt perspektiv. Hon framhåller vikten av att ge djuren rätt till agens i den litterära praktiken då litteraturen är fylld med representation av just djur och då hon menar att agens inte enbart är till för det mänskliga subjektet. Hon skriver också att djurens agens i den litterära praktiken aldrig kan ställa sig i motsatts till den mänskliga identiteten.¹¹ Hon framhåller att litteraturen blir ett av de områden där representationen av djur i språklig form ger en möjlighet att diskutera och problematisera framtida frågor i en posthumanistisk kontext.

För att läsa fram djuret på ett sätt som problematiserar och undersöker dess funktion och agens i narrativet kommer jag också att undersöka effekterna av *metonymiska* respektive *metaforiska* perspektiv kring djurens funktion i de valda verken. Ann-Sofie Lönngren förtydligar dessa begrepp i djurstudiesammanhang i sin kommande artikel ”Metaphor,

⁹Deleuze & Guattari, 2015, s. 362

¹⁰Deleuze & Guattari, 2015, s. 366-368

¹¹ Susan McHugh, *Animal Stories: Narrating across Species Lines*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2011) s.11-13

metonymy, more- than-antropocentric. The animal that therefore I read (and follow)".¹² Hon beskriver hur djuret i litterära texter traditionellt har använts och tolkats som metaforer, likt ett verktyg som förstärkt komplexiteten hos det mänskliga. På så vis kan djuret i en litterär text påstås syfta till någonting annat än till sig själv, som språklig förstärkning av det mänskliga eller som djuriskhet vilket ofta kopplas samman med våld, sexualitet eller längtan efter frihet. I motsats till att läsa djuret metaforiskt kan man istället läsa fram det metonymiskt vilket innebär att djuret hänvisar till just sig själv, som ett djur. Metonymi arbetar nära och med relationella kopplingar till skillnad från metaforen som syftar till avstånd och substitut. En metonymisk förståelse av djuret i en text blir också effektivt i en så kallad *surface reading* som följer upp Deleuze och Guattaris teorier om rhizom, flyktlinjer och blivanden där den litterära texten kan liknas vid hur den sprider sig över en horisontell yta vilket kan liknas vid en karta över vilken läsaren följer olika vägar. Denna horisontella kartografi kan utvecklas till en *litterär kontaktyta* som sammanför människa och djur. En *litterär kontaktyta* eller *kontaktzon* är ett utrymme i texten där våldsamma, ömsinta eller omstörtande möten mellan människor och djur äger rum.¹³

För att kunna besvara mina frågeställningar kommer jag också att använda mig av andra teoretiker valda utifrån sina resonemang eller begrepp som görs tillämpningsbara tillsammans med de övergripande teoretiska perspektiven. Jag kommer nu i korthet att redogöra för dessa teoretiker och hur deras resonemang fungerar i korrespondens med de frågeställningar som berörs för att sedan hänvisa till utförligare tankegångar kring dessa i den följande analysen.

För att belysa min frågeställning om hur olika maktordningar kan ses under förhandling i narrationen har Susan Kappeler och Billy-Ray Belcourts resonemang stor betydelse i mina redogörelser. Susan Kappeler belyser vikten av att utmana och ständigt ifrågasätta makt och våld ur ett feministiskt perspektiv som också är kopplat till djur.¹⁴ Billy-Ray Belcourts utgångspunkter berör ett ifrågasättande av maktens kopplingar till kolonialism och förtryck av ursprungsbefolkningar där den patriarkala strukturen enligt honom verkar inom det antropocentriska paradigmet.¹⁵

¹² Ann-Sofie Lönngrén "Metaphor, metonymy, more- than-antropocentric. The animal that therefore I read (and follow)", kommande, s.4-9

¹³ Ann-Sofie Lönngrén, *Following the Animal: Power, Agency and Human-Animal Transformations in Northern-European Literature*, 2015, s.30

¹⁴ Susanne Kappeler, "Speciesism, Racism, Nationalism or the Power of Scientific Subjectivity", ur CJ Adams & Donavan (red): *Animals and Women: Feminist Theoretical Explorations*, (Durham and London: Duke University Press. 1995) s.321-322

¹⁵ Billy-Ray Belcourt, "Animal Bodies, Colonial Subjects:(Re) Locating Animality in Decolonial Thought", in *Societies*, 2015 www.mdpi.com/journal/societies s.4-5

Ralph R. Acampora erbjuder ingångar till frågeställningen om hur djuren gestaltas i sitt förhållande till människan genom resonemang kring mellankroppslig, eller *intersomatisk* effekt som kan sammanföra människa och djur i narrationen. Dessa mellankroppsliga resonemang är också användbara som understöd kring frågeställningen som rör olika maktordningar.¹⁶ I likhet med Acampora så har även Donna Haraways begrepp *companion species* betydelse för hur förhållandet mellan människa och djur gestaltas då begreppet i korthet hänvisar till hur ett ömsesidigt förbund mellan djur och människa kan uppnå effekten av att *bli tillsammans med (becoming with)*.¹⁷

Att *bli tillsammans med* är också en grund i frågeställningen som rör gränsöverskridande tillstånd mellan människa och djur. Wendy Woodwards artikel ”Embodying the Feral” behandlar resonemang utifrån litteraturanalyser som berör gränsöverskridanden mellan människa och djur som riktar sig specifikt mot förvildade tillstånd. Hon fungerar som ett komplement till Deleuze och Guattaris teorier kring blivanden, rhizom och flyktlinjer i uppsatsen.

Avslutningsvis kommer också Amelie Björcks resonemang kring lantbruksdjurens sätt att betyda i människokulturen med kopplingar till proletärlitteraturen att användas. Björcks tankegångar kring de domesticerade lantbruksdjurens roll i spännings-förhållandet mellan landsbygd och stad i modernitetens progressiva rörelse erbjuder en viktig källa för jämförelser som kan tillämpas i en förståelse av hur narrationen gestaltar effekten av den över tid förändrade relationen som uppstår mellan mänskliga karaktärer och ickemänskliga djur.

Metod

Garry Marvin och Susan McHugh använder termerna *vild*, *domesticerad* och *förvildad* för att dela in djurens förhållande till människan, men också för att förklara olika arters förhållande till varandra.

Med begreppet *vild* fokuserar de på djur som inte lever under människans omedelbara inflytande och kontroll, men de påpekar också att de vilda är en konstruktion formad av våra föreställningar, erfarenheter och fantasier vilka har sett olika ut inom olika kulturer och tidsepoker.

¹⁶ Ralph R. Acampora, *Corporal Compassion Animal Ethics and Philosophy of Body*, (Pittsburg: University of Pittsburg Press, 2006) s.18 samt s.35

¹⁷ Donna J. Haraway, *When Species Meet*, University of Minnesota Press, 2008, s.17

Idén och begreppet om de domesticerade djuren kan endast förstås i förhållande till det vilda där det domesticerade förklaras genom mänsklig kontroll och ett formande av djuren i en samexistens med människan. De domesticerade djuren ingår i det mänskliga systemet som delar i vår samhällskonstruktion i allt från matproduktion eller som husdjur och där vi ser dem som egendom eller följeslagare i ett ömsesidigt domesticerande av varandra.

De förvildade djuren är de som flytt från domesticering och på så vis återerövrar vissa av sina vilda egenskaper. Det förvildade är också de djur som är ständigt i rörelse och aldrig passar riktigt in i någon av de tidigare två nämnda kategorierna utan rör sig däremellan, ibland nära men aldrig riktigt hemma någonstans. De är ofta de förvildade djuren som skapar konflikt och problem för människor som kommer i deras närhet då de är på flykt från människan på ett okontrollerat sätt. På detta sätt menar Marvin och McHugh att dessa tre begrepp behövs i relation till varandra för att förstå och kategorisera våra föreställningar om djur.¹⁸

De tre kategorierna *vild*, *domesticerad* och *förvildad* finns alla representerade i de verk av Ekman som jag har valt att analysera och kommer att utgöra den struktur som jag förhåller mig till i mitt uppsatsarbete. Genom de tre kategoriernas skiftande avstånd till det mänskliga möjliggörs olika perspektiv i förhållandet mellan människor och olika djur.

Jag kommer också att kombinera dessa kategorier med tre teoretiska områden för att besvara mina frågeställningar.

Det första området innebär i korthet att undersöka hur vargen i egenskap av att ur ett mänskligt perspektiv betraktas som ett vilt rovdjur problematiserar olika maktordningar i berättelserna. Maktordningar vilka länkas samman inom den antropocentriska traditionen.

Den andra analysdelen undersöker hur förvildade karaktärer i egenskap av en rörelse mellan det vilda och det domesticerade öppnar upp för möjligheter att problematisera det antropocentriska paradigmet via gränsöverskridanden vilka kan sägas länka samman människor och djur.

Det tredje området undersöker hur människans förhållande till domesticerade djur gestaltas i spänningsområdet mellan landsbygd och stad, samt hur moderniteten beskrivs påverka, samt ställa frågor om den moderna människans förhållande till de domesticerade djuren.

Jag kommer att belysa dessa olika områden genom tematisk närläsning inom området människa-djur studier utifrån de stycken i berättelserna som erbjuder ett fokus på djurens roll

¹⁸ Garry Marvin & Susan McHugh, 2014 s.18

i det narrativa. Detta innebär att många delar i verket kommer att lämnas obeaktade. Genom att fokusera på gestaltningen av relationerna mellan de ickemänskliga djuren och de mänskliga karaktärerna vill jag öppna upp för ett posthumanistiskt förhållningssätt till de valda verken.

Tidigare forskning

Kerstin Ekmans författarskap är både omfattande och genrevarierat och sträcker sig från hennes debut 1959 fram till idag med över tjugo romaner samt ett antal essäsamlingar, film och tv-produktioner. Som tidigare ledamot vid Svenska akademien, som den tredje genom tiderna invalda kvinnan efter Selma Lagerlöf och Elin Wägner, samt ledamot i Samfundet de nio är hennes litterära gärning imponerande. Ett så omfattande och varierat författarskap som Ekmans ger möjligheter till studier och tolkningar utifrån en rad olika infallsvinklar och har bland annat använts inom såväl psykoanalytiska som genusanalytiska teman som exempelvis Maria Schottenius avhandling *Den kvinnliga hemligheten: En studie i Kerstin Ekmans romankonst*,(1992) eller Ann-Sofie Andersdotters *Det mörka våldet: spåren av en subjektprocess i Kerstin Ekmans författarskap*,(2005) och Cecilia Lindes, *Visuella vändningar: Bild och estetik i Kerstin Ekmans författarskap*,(2008). Kerstin Ekman har också under senare år mottagit ett antal priser och utmärkelser från naturvetenskapligt håll då hennes naturtematik och naturnärvaro har varit i det närmaste konstant genom hennes författarskap.

Marie Öhman beskriver hur Ekman i naturvetenskapliga sammanhang betonas för sin sakkunskap och sitt miljörättsliga engagemang, medan hennes naturskildringar i litteraturvetenskapliga sammanhang ges en mystisk tolkning. Naturskildringarna får inte fullt litteraturvetenskapligt intresse om de inte sträcker sig mot något utöver sig självt, som exempelvis modernitet och kön. Öhman beskriver vidare hur hon anser att naturskildringar har en tradition av att värderas lågt inom litteraturvetenskapen där man snarare ägnat sig åt tolkning och representation.¹⁹

Även AnnaCarin Billing framhåller hur naturskildringarna i Kerstin Ekmans så kallade Katrineholmssvit har hamnat i skuggan för forskning där man i första hand har valt att fokusera skildrandet av kvinnorna. Billing framhåller att detta är ett viktigt tema, men att naturskildringarna och det ickemänskliga också är en viktig del i texterna vilket hon ger utrymme för i sin ekokritiska läsning ”Jord och tid: en ekokritisk läsning av Kerstin Ekmans roman *Häxringarna*.” Billing uttrycker också hur det i flera av Ekmans verk, däribland

¹⁹Öhman, 2015 s.150

Hunden, finns ett ifrågasättande av en antropocentrisk världsbild när Ekman låter djur eller naturväsen framträda som den centrala fokuspunkten i berättandet.²⁰ Hon skriver också om hur den geografiska platsen är viktig i Ekmans berättelser och hur platsen och tiden har en central roll i författarskapet.

Både Marie Öhmans ekocentriska perspektiv och AnnaCarin Billings ekokritiska läsningar av Kerstin Ekmans författarskap kommer att vara relevanta för mig i min analys då djurens roll är en del av deras ekokritiska utgångspunkter som en del i det sammantagna naturbegreppet. Genom att istället rikta blicken mot djuren i de valda verken och på så sätt ge dem centralt fokus i min analys så förflyttar jag mig från det ekokritiska forskningsfältet till det tvärvetenskapliga fältet människa-djurstudier. Genom detta vill jag undersöka hur relationen mellan människa och djur i narrationen problematiserar det antropocentriska paradigmet.

De vilda

I denna analysdel kommer jag att undersöka hur vargen som representant för de vilda djuren i narrationen kan sägas problematisera olika maktordningar inom det antropocentriska paradigmet.

Varghonan, kvinnan och moderskapet

Våren 1916 kommer den nyutbildade barnmorskan Hillevi Klarin från Uppsala till den lilla fjällbyn Svartvattnet i Röbbäcks socken i Jämtland. Det är denna bygd med dess människor djur och natur som utgör berättelsens centrum genom de tre böckerna *Guds barmhärtighet* (1999), *Sista rompan* (2002) och *Skraplotter* (2003). Den värld Hillevi skildras möta i trilogins första del *Guds barmhärtighet* är på många sätt hård mot människor och djur. Klassklyftorna är påtagliga när skogsavverkningen skildras som den huvudsakliga arbetsmöjligheten där skillnaderna är stora mellan de som arbetar i huggarlagen och skogsägarna. Många skildras leva under fattiga och knappa förhållanden där kampen för födan och mot sjukdomarna är svår. Men här skildras också en storslagen och av djur myllrande natur i en tid där fåbodarna och samvaron med tamdjuren utgjorde en betydande del av det vardagliga livet. I skogen är det hästen som arbetar sida vid sida med karlarna i huggarlagen om vintern och går lös och lediga på skogen om sommaren. Får, getter och kor

²⁰ Anna-Carin Billing, ”Jord och tid. En ekokritisk läsning av Kerstin Ekmans *Häxringarna*” i *Litteratur och språk: Ekokritik, Jean-Henri Fabre, Återvinningens estetik, Kerstin Ekman, Posthumanism, Elektriska får och mekaniska människor, Djurkaraktärer, Kultur och hållbar utveckling*, red Sture Packalén, (Mälardalens högskola, Nr:5, 2009) s.58

mjölkas fortfarande för hand och runt omkring i skogar och på fjäll rör sig de vilda djuren i en tid då skogsmaskiner och timmerbilar ännu inte gjort sitt intåg.

Redan under resan upp till Röbbäck konfronteras Hillevi med djur, och mänsklig hantering av djur som genast gör starkt intryck på henne. I väntan på hästskjutsen mot Röbbäck som blivit försenad på grund av snö och hårt väder bor Hillevi över på ett gästgiveri. Utanför gästgiveriet hänger en nyslaktad renkropp och hon blir illamående av blod, urin och spillningen som ligger under och omkring stället där det slaktade djuret nu hänger.²¹ Hon intalar sig själv att kunskaperna från hennes medicinska utbildning som barnmorska hjälper mot illamåendet och konstaterar rationellt för sig själv hur det hon bevittnat vid den slaktade renkroppen är naturligt vid en ”ofrivillig avgång”. Men när gästgiverskan ställer en tallrik älgbuljong framför henne inser hon dock att om det varit renbuljong hade hon skjutit den ifrån sig.

Känsla ställs här mot kunskap. Hillevi känner en impuls av att skjuta ifrån sig tallriken. Närheten mellan det som serveras på matbordet och den slaktade djurkroppen skapar starka känslor som leder till rent fysiskt illamående hos Hillevi men hon hävdar för sig själv att det ju är så det måste vara. Det som skildras kan jämföras med Ralph R. Acamporas resonemang om hur medkänsla ställs emot rationellt tänkande som sätter människans moraliska förhållningssätt i rörelse då medkänsla är den primära länken till moral enligt hans tankegångar.²² I Hillevis fall är nog hennes medkänsla med djuret också blandad med en känsla av äckel inför det hon uppfattar som orenhet i samband med slakten då hon nu konfronteras med djurets alla olika kroppsvätskor vilka lämnats synliga i snön. Kerstin Ekman skriver om hur konstkulturen, poesin och litteraturen undviker att återge bilder och beskrivningar av just slakt där hon menar att man historiskt skyddade konstpubliken, eller läsaren från dessa högst realistiska scener.²³ I sina egna berättelser ger hon dock denna realistiska del av dödandet och den efterkommande slakten av djuret utrymme genom narrationen. Detta realistiska berättarperspektiv görs extra synligt genom följande sekvens i berättelsen när Hillevi väcks av rop och hundskall och när hon tittar ut genom fönstret ser att en hel hop med karlar har samlats i lyktskenet ute på gården.

Hon trodde det var en stor hund. De hade hängt opp den i bakbenen där renkroppen hängt förut. De gormade och skrattade. Hon såg lappgubben och en karl i svart pälsmössa som hon nu visste var gästgivaren.[...] Och en liten smidig karl som nästan dansade runt den upphängda kroppen.

²¹ Kerstin Ekman, *Guds barmhärtighet*, (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1999) s. 8-9

²² Ralph R. Acampora, 2006, s.23

²³ Kerstin Ekman, *Herrarna i skogen*, (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2007), s.261-262

Hon borde ha gått in till sig och stängt dörren. Men hon stod kvar och såg honom snitta opp kroppen från bröstbenet ner till skrevet. Lampskenet föll skarpt på den grå raggen och på mannens händer.[...] Det hade blivit alldeles tyst därnere. Ett grått tarmpaket vällde fram och mannen stack in händerna och grävde ut mer ur bukhålan. Blodlevrar vällde över hans händer och vätte nerkanten på tröjärmen. Lappgubben gav till ett ljud i tystnaden. Han hoade på en enda lång ton. I det ögonblicket förstod hon att det var en vargkropp.

Sen började de alla hojta och skratta igen. Bukinnehållet låg på marken nu. Karl som hade kniven böjde sig ner och rafsade fram någonting därnere i den sörjiga snön. Det han höll opp var stort och glänste i ljusskenet; hinnorna blänkte blått och det droppade blod. Han snittade. Så tog han fram en liten klump och slängde den i backen. En till. Och en till. Fem gånger gjorde han det. För varje gång tjöt gubben på sin enda ton.

Då förstod hon att det var en varghona och att den varit dräktig. Fem foster hade han tagit ut.[...] Snubblande i sina stora sockor tog hon sig tillbaka till rummet. [...] Syrliga kväljningar fyllde munnen. Det blev vått och hon svalde och svalde. Hon försökte hålla tillbaka men måste snabbt böja sig ner och ta fram pottan under sängen. Då kom det.[...] Som hon spydde.²⁴

Marie Öhman skriver om hur scenen som citeras ovan har både karnevaliska och rituella undertoner vilka Hillevi tar avstånd ifrån.²⁵ Hillevi kommer också att göras delaktig i händelsen genom att få den slaktade varghonans skinn i gåva av mannen som slaktar vargen och som även har skjutit den. Mannen är Trond Halvorsen som senare i berättelsen blir Hillevis man och som erbjuder Hillevi skinnet från den slaktade varghonan som ”åkpäls” vilket Hillevi först nekar men som hon senare väljer att ta emot.

Marie Öhman stannar vid att framhålla Hillevis starka reaktion på ett andraskapande av de människor och den råa kultur som Hillevi möter. Men jag vill också belysa hur citatet sammanför människan och det vilda djuret utifrån den *litterära kontaktyta* som berör moderskapet. Kvinnan och varghonan delar livets utsatta förutsättningar för den som är bärare av ett nytt litet liv. Deras feminint kodade kroppar utgör den litterära *kontaktzon* i texten där ett våldsamt och omstörtande möte mellan människa och djur äger rum.²⁶

Kerstin Ekman återkommer under flera tillfällen till hanterandet av foster i *Vargskinnstrilogin*. Gestaltningen av varghonan och dennes foster är den första och mest brutala, men också den som väver samman det vilda djurets dräktiga kropp med det kvinnliga havandeskapet. I nästa kapitel får vi följa hur den unga Hillevi under sin utbildningstid i Uppsala konfronteras med kvinnor som dör på grund av allt för många barnsängar. Den rådande synen på äktenskapet som den enda legitima sexuella instansen samt en lagstiftning

²⁴ Ekman, 1999 s.12-13

²⁵ Öhman 2015 s.157

²⁶ Lönngrén, 2015, s.30

som förbjöd såväl preventivmedel som abort gjorde att kvinnorna oftast blev stående med hela den skamfyllda skuldbördan då en graviditet blev konsekvensen av en utomäktenskaplig förbindelse.

I *Guds barmhärtighet* beskrivs det hur Hillevis kusin Tobias som är läkare berättar hur han obducerat en ung kvinna som hittats drunknad ”Jag har obducerat fröken Karlsson. Hon innehöll ett foster. Så går det till. Det borde det inte få”²⁷ Hillevi går för att se liket av den unga kvinnan för att försöka döva sin gnagande oroskänsla av att den drunknade fröken Karlsson är samma kvinna som några dagar innan har vädjat till Hillevi att hjälpa henne med det man förstår är utförandet av en abort, vilket Hillevi nekat henne. Hon begär att endast få se den drunknades ansikte vilket är igenkännligt trots att det är uppsvällt. På frågan om vart hon hittats svarar vaktmästaren ”I ån förstås. Var nånstans? Var det vid Islandsbron? Dom brukar ju fastna där, sa han.”²⁸ Kommentaren lämnar en indikation på att detta inte ska förstås som någonting helt ovanligt.

Berättelsen kan utifrån dessa gestaltningar beskrivas som skildranden av en rå verklighet där kvinnor väljer att ta sina liv på grund av oönskad graviditet eller hur de förblöder i barnsäng på grund av för många och för svåra förlossningar. Själva den kvinnliga reproducerande funktionen blir en dödsfälla hur en kvinna än väljer när hennes förmåga att bära liv är det som ska skyddas och uppmuntras till varje pris, till och med utöver hennes eget liv. Den mänskliga erfarenheten vävs samman med den våldsamma hanteringen av det vilda djuret i den karnevaliskt och rituellt präglade slakten av varghonans kropp och hanteringen av vargfostren: uppskurna blödande kroppar, kvinnans och varghonans utsatthet och sårbarhet i sin roll som bärare av nytt liv. Kniven eller skalpellens som öppnar upp livmodern och drar fram det som skulle blivit ett nytt liv. Den manliga våldsamheten, empatilösheten och brutaliteten blir stark i gestaltningen av slaktscenen med varghonan men speglas också i likgiltigheten inför den havande och förlösande kvinnans sårbarhet där den manliga maktstrukturen inte möjliggör rättvisa och hållbara lösningar för havande kvinnor.

De skrattande och gormande männen, sången och mannen med kniven som dansar runt den döda djurkroppen och verkar till synes upprymd av slakten och blodet gör våldet mot de ytterst sårbara fostren extra grovt. Vargfostren som tas ur buken på den döda varghonan och krossas ett efter ett mot marken går inte att avfärda med rationell medicinsk eller naturvetenskaplig kunskap utan blir en alltigenom brutal våldshandling och Hillevis kraftiga illamående är en gestaltning av kroppens reaktion på en övermäktig känsla som överstiger

²⁷ Ekman, 1999 s.26

²⁸ Ekman, 1999 s.28

rationaliteten. Narrationen förtätar gestaltningen genom att förena varghona och kvinna under förtrycket av den manliga hegemonin. ”Så borde det inte få gå till” säger läkaren Tobias om den unga kvinnans situation och slutliga öde och samma sak kan sägas om slakten av varghonan.

Förståelsen av denna scen kan fördjupas genom en jämförelse av Deleuze och Guattari resonemang där de fokuserar på hur skillnader och mångfalter enligt dem är den grundläggande kraften i allt liv där de betonar processer av förändring som leder till olika blivanden och rörlighet istället för fasta identiteter. Att bli är enligt dem rhizom vilket genom sin anslutningsförmåga och rörlighet genomkorsar karaktärerna i slaktscenen.²⁹ Detta kan jämföras med hur Ekman placerar varghonans kropp och fostren mellan man och kvinna vilket bildar rhizom som väver samman kvinna och varg i moderskapet och i fostren som fördrivs ur deras kroppar.³⁰ Rhizom väver samman männen med vargen i ett blivande där den gormande och skrattande hopen av män sänder ut former av ljud och rörelser som skapar flocken. Mannens cirklade dans runt kroppen och snittande med kniven blir vargliska attacker och hugg i det nedlagda bytet, samt samnen som tjuvar på sin enda ton dras in i ett blivande med den ylande vargen. I hanteringen av den döda vargkroppen speglas mänsklighetens blodtörstiga ytterlighet när det skoningslösa hatet och våldet tränger fram och flocken av män blir allt det som de anklagar vargen för att vara.

Mellan den slaktade varghonan, vargfostren och Hillevi uppstår en mellankroppslig gemenskap. Det kan jämföras med det som Ralph R. Acampora beskriver som ett *intersomatiskt* perspektiv vilket bygger på att en kraftfull kroppsligt levd erfarenhet ges möjlighet att delas utifrån en ömsesidig kroppskännedom.³¹ Hillevi har i egenskap av barnmorska en gedigen erfarenhet av vad kroppar som bär en livmoder riskerar i synnerhet när de blir bärare av ett nytt liv. Hon beskrivs också längre fram i berättelsen känna den sammantvinnade men samtidigt åtskilda kroppslighet med vilken modern och fostret är sammantvinnade i livets början.

Det stod klart för henne när hon fick sin utbildning. Den första moderkakan såg hon på preparatbänken. Moderns blodkärl och barnets flikade in i varandra. Det var ett sinnrikt och komplicerat beroende, en infletning och bindning mellan fina kärl. Hon såg miraklet under det

²⁹ Deleuze & Guattari, 2015, s.360

³⁰ Deleuze & Guattari, 2015, s.364

³¹ Acampora, 2006, s.18 samt s.35

petande instrumentet och de förstorade linserna. Fostrets näringsupptagande kärllåg flikade mellan moderkroppens. Men man kunde följa dem ett och ett i deras åtskildhet.³²

Detta citat är kopplat till senare händelser i *Guds barmhärtighet* men visar också på den rhizomatiska och intersomatiska (mellankroppsliga) effekter som Ekmans användande av foster skapar och som sträcker sig mellan det mänskliga och det ickemänskliga. Genom att kvinnokroppen framställs som den litterära kontaktyta kring vilken vargen och kvinnan förenas bildar berättelsen en kritik mot den patriarkala strukturen, där männen har den primära makten. En maktstruktur som verkar inom den antropocentriska världsåskådningen och vilken upprätthålls genom manligt förtryck av kvinnan, barnen och djuren.

De vilda och de Andra.

Susanne Kappeler beskriver vikten av att motverka alla former av förtryck genom att ständigt ifrågasätta och utmana makt och våld. Hon beskriver också hur uppdelningen och namngivningen av olika former av förtryck utifrån dess offer, som exempelvis sexuella övergrepp på barn, kvinnomisshandel, djurplågeri och så vidare skapar en uppdelning av förtryck.³³ Hon menar att vi på så vis riskerar att värdera olika utsatta grupper som mer eller mindre viktiga istället för att rikta fokus mot just själva grundproblemet, vilket är just en förtryckande struktur. Djur blir självklart en särskilt utsatt grupp då de inte talar mänskligt språk och på så vis inte kan representera sig själva inom en dominerande och förtryckande mänsklig maktstruktur. De blir beroende av att vi människor för deras talan och ser deras egenvärde och behov. Samtidigt poängterar Kappeler vikten av att inte sätta utsatta individer och grupper i en ny offerställning och göra dem beroende av maktens välvilliga beskydd och representation.

I rovdjursfrågan och inte minst vargfrågan upplevs klyftan mellan människa och djur likt en avgrund. Varghatet i de trakter av Jämtland som Kerstin Ekman skildrar i *Vargskinnstrilogin* är så stort att man där med tiden kommer att i det närmsta utrota vargen. Att det överhuvudtaget finns vargar kvar i Sverige idag beror just på en mycket skör balans mellan förtryck av arten från grupper, ofta på lokalnivå, som vill skjuta av den, mot myndigheternas och miljö- och djurrättsorganisationer som genom lagstiftning arbetar för att skydda vargbeståndet.

Kerstin Ekman ryggar inte inför att i sin fiktion gestalta denna ambivalenta fråga kring vargens vara eller icke vara där hon framställer hur vargen skapar problem för den samiska

³² Ekman, 1999, s.346

³³ Kappeler, 1995, s.321-322

befolkningen. ”Hillevi minns vintern 1918 då det var så mycket varg att lapparna miste nästan alla sina renar. De försökte nog de närmsta åren att vakta vajorna när de kalvade, de få som var kvar. Men vargen var som ett gift och en brand. Till sist hade alla renlappar varit tvungna att flytta bort härifrån.”³⁴ Genom citatet visar Ekman också på det som gör vargfrågan extra svår ur en förtryckande synvinkel då den grupp som drabbas hårdast av vargens faktiska närvaro är just de renägande samerna vilka också representerar en marginaliserad grupp.

Ekman gestaltar andraskapandet mot samernas levnadssätt ur flera perspektiv genom de olika protagonisternas karaktärer. I Hillevis första möte med den gamla pastorskan i Röbäck uttrycker denne sin syn på samerna, ”Dom är djur,[...] Inget annat.”³⁵ Hillevis egen syn på, och förhållande till samerna kommer också att präglas av synen på den Andre, ett perspektiv som hon delvis har haft med sig hemifrån via sin faster, i vars hem hon har växt upp. ”De är förråade. De kan du se i deras ansikten.”³⁶ säger fastern, samt ”De där människorna känner inte som vi.”³⁷ Ett uttalande som Hillevi senare kommer att föra vidare och som återberättas av hennes adoptivdotter Risten som själv är av samiskt ursprung och berättelsen igenom beskrivs utifrån en kluven längtan, ett sökande efter sin identitet i skärningspunkten mellan olika kulturer. Det finns ett öppet förakt inför den ”djuriskhet” som samerna anses bejaka genom sitt nomadiska levnadssätt som följer renen och naturens mönster och rörelser.

Billy-Ray Belcourt framhåller att antropocentrism är själva ankaret när det kommer till såväl kolonialism, kapitalism och diskriminering baserad på art-tillhörighet, även kallat speciesism.³⁸ Antropocentrism har enligt Belcourt kommit att representera en sorts essens av mänsklighet som förvridits och begränsats till en sorts moralisk teori som bygger på en vit manlig och kolonial överhöghet som begränsar det mänskligas natur. Han framhåller att antropocentrism på så vis också blir en plattform för rasistiska hierarkier när exempelvis ursprungsbefolkningar avhumaniseras genom att tillskrivas djuriskhet. Belcourt menar också att genom den rasistiska och koloniala undertonen i den degraderande användningen av benämningen djuriskhet berövar man också djuret dess rätt till subjektivitet vilket kan jämföras med Jacques Derridas resonemang kring begreppet djur.

Enligt Derrida är ordet *djur* det namn under vilket människan ringar in alla de levande varelser som inte anses ha ett språk, eller snarare inte har makten eller rätten att respondera på ett utifrån det mänskliga perspektivet framstående eller utmärkande sätt. Derrida menar vidare

³⁴ Ekman, 1999, s.323

³⁵ Ekman, 1999, s.36

³⁶ Ekman, 1999, s.60

³⁷ Ekman, 1999, s.60

³⁸ Belcourt, 2015, s.4-5

att genom att ge beteckningen djur till alla varelser som inte behärskar mänskligt språk tar människan sig rätten att avskilja sig från de övriga levande varelserna. Man tar sig också rätten att framställa sin egen härkomst med förmågan att svara och respondera där vi känner igen oss själva och agerar utifrån det vi kallar mänskligt.³⁹ Derrida menar att begreppet djur aldrig kan beskriva de mångfalder av liv som existerar då de inte kan homogeniseras under ett begrepp eller omfattas av ett ord. När man ändå försöker göra detta så blir ordet djur oftast som i beskrivningen av samerna ett medel för degradering, illvilligt förtryck eller för våld, detta gör att ordet djur ligger till grund för mycket lidande och ondska.⁴⁰ Belcourt menar också att djuriskhet exempelvis tillskrivs människor från ursprungsbefolkningar som ett avhumaniserande attribut vilket blir degraderande i en antropocentrisk världsåskådning.⁴¹ I en jämförelse med Derridas och Belcourts resonemang kan samerna i Ekmans berättelse beskrivas utifrån en kollisionkurs med den antropocentriska åskådningen när de beskrivs degraderande som djur där mänskligheten strävar efter att avskilja sig och upphöja sig från djuren och naturen vilket skapar en paradox där samernas öde förenas med vargens ur de förtrycktas aspekt.

I en jämförelse utifrån Deleuze och Guattaris resonemang kan vargen och samerna sägas följa samma flyktlinje då de söker vägar bortom exploateringen av naturen i modernitetens framfart och där den milsvida vildmarken krymper i takt med skogsavverkningen och markägande. Men längs denna flyktlinje som vargen och samerna delar så följer de också renen och i den konkurrensen mellan människa och varg är det vargen som förlorar rätten till villebråd utifrån den av människan tagna rätten att äga andra ickemänskliga varelser. Vargens flyktlinje bryts. Vargen blir villebråd, jägaren som jagas.

Jägaren som jagas

Genom Ristens fokalisation skildras hur hennes farbror Anund, som var same men inte ägde några egna renar utan arbetade som dräng åt renägarna under kalvmärkningen, deltog i vargjakterna redan som mycket ung pojke.

³⁹ Jacques, Derrida, "The Animal That Therefore I Am (More to Follow) *Critical Inquiry*, Vol.28 (Winter 2002), pp. 369-418 Published by: University of Chicago Press

<http://www.jstor.org/stable/1344276> s.400

⁴⁰ Derrida, 2002 s.416

⁴¹ Belcourt, 2015 s.5

De hade dagpenning som bestämts av kommunalstämman och de jagade på skidor när skaren var så lagom tunn att den inte höll för vargen. Och vass som glas var den och skar sönder benen när djuren trampade igenom. Så hetsade de flocken timma efter timma[.] [...] de hetsade vargen tills hans livskrafter var slut; han fick smaka på sin egen ondska [...] sitt eget hat fick han äta,[...] Men alla i byarna ville döda vargen, också när renlapparna hade flyttat. De la ut självdöda grisar som de först hade förgiftat med stryknin.[...] Alla deltog i detta dödande, om inte med gift och med skarpa skott och med glasskärvor så med sina tankar.[...] Folk tog vargbenet ur älgskankarna och spände det och dolde det i en köttbit. När vargen hade svält köttet spratt det vassa benet opp inne i hans mage, kanske redan i strupen och det var skarpt som en nyslipad kniv. Man får den tanken att de hade mycket att hämnas för.⁴²

Vargen blir vår spegel där gestaltandet och de detaljerade beskrivningarna som inte skonar läsaren från det råa, beräknande våldet och brutaliteten skapar ett ifrågasättande av det mänskliga beteendet. Det är inte vargen som gestaltas som brutal, våldsbejakande och ondskefull utan människan som i sitt oresonliga hat mot vargen ger sig själva rätten att ge sig hän åt våldsamma och skoningslöst beräknande handlingar. Ekman skriver också vargens berättelse och i den berättelsen kan vi betrakta människan genom vargens blick. Men genom Anund Larssons karaktär skildrar Kerstin Ekman hur en gemensam flyktlinje uppstår mellan varg och människa vilket kan jämföras med den allians som enligt Deleuze och Guattari krävs för att möjliggöra ett blivande.

Alliansen mellan varg och människa gestaltas då den vuxne Anund Larsson inte vill delta i jakten på det som ansågs vara den sista vargen i Röbbäcks socken. ”Dä ä inga meining. Ma må like väl vänne seg om å hogge seg själv över käften”⁴³ blir Anund Larssons svar till de ivriga vargjägarna från skogshuggarlaget. Citatet öppnar upp för att ett slag mot vargen är ett slag mot människan, och kanske än mer implicit ett slag mot de marginaliserade grupperna som utgörs av ursprungsbefolkning och varg. Detta kan tolkas föra samman människa-djur som för att markera länken mellan oss, djuret som vi båda är och där människans liv ingår i en relation med vargens liv. Detta hindrar dock inte männen ur skogshuggarlaget vilka ger sig ut själva och lyckas så småningom att skadeskjuta vargen.

[I] nysnön på en av tjärnarna nedanför Kroken såg de hans tassmärken. De sa efteråt att de var så stora att man vart brydd. Och ändå var det inte tö som kunde ha förstorat dem. Nej, det var allt en best. Så där gick de på. Och skjutit hade de gjort när de till slut skymtade honom. Men han la sig

⁴² Ekman, 1999, s.325

⁴³ Ekman 1999 s.325

inte för skottet. Det enda de såg av honom var några bloddroppar i snön. Först hade han gått undan bra fort och sen stått. Där var det en pöl. Sen hade han lunkat vidare. Men då var det mörkt.⁴⁴

När de nu ännu en gång ber Anund Larsson att spåra den skadeskjutna vargen åt dem så får han svårt att neka. Han är ute i tre dygn och när Risten springer för att träffa honom är det en mycket frusen, sliten och sorgsen morbror hon möter.

Jag frågade i alla fall om han inte skulle sjunga sången som man sjöng när vargen var död. En vuolle om vargen, en sån som han berättat om men aldrig sjungit själv.[...] [H]an hade ju aldrig tagit ihjäl nån varg ensammen när han var pojke. Rädd hade han varit också när han kom fram på sina skidor och brättena nådde fram till de gula och grå tovarna på den ännu varma kroppen. Han visste ju inte om det skulle röra sig i alla fall, om det kanske var en livsgnista kvar i kadavret. Han tog kniven ur bältet innan han rörde vid vargkroppen med sin stav. Rädslan fick honom att kväljas, sa han.[...] Min morbror var olik andra män på det sättet att han kunde säga att han varit rädd och att han varit ledsen. Nej, han sjöng inte. Han sa att sångerna fanns i vinden. Men han kunde inte längre höra dem.⁴⁵

Citaten kan jämföras med hur Belcourt använder begreppet *Settler Colonialism* vilket innebär att inom ett kolonialiserat område eftersträvar att med tiden antingen förstöra eller assimilera de ursprungliga för att utveckla ett inkräktande samhälle som utvecklar en särskiljande identitet och suveränitet. Han menar att ursprungsbefolkningens starka band till den livsmiljö, det område där de lever är själva grunden för deras sätt att leva.⁴⁶ Belcourts teori kan jämföras med hur Anund och vargen delar historia om hur de båda rör sig längs en flyktlinje där de har förlorat sin flock. Motivet utgör en litterär kontaktyta mellan samnen och vargen som berör deras gemensamma livsmiljö där de båda kan sägas vara förenade genom att höra samman med den specifika plats och natur där de lever och alltid har levt. Detta kan också jämföras med Ralph R. Acamporas resonemang där han beskriver hur vissa djur förknippas röra sig inom ett visst territorium på ett sådant intimt sätt att de inte längre ur en rumslig aspekt anses röra sig över, eller inom ett område utan snarare vara en medveten del av den geografiska platsen.⁴⁷ Både vargen och samnen gestaltas som spillror av en förgången tid där den ene förföljs till utrotning medan den andre berövas sin kultur, sitt ursprungliga sätt att leva, den gamla tiden som fanns i sångerna som sveps bort med vinden. I ljuset av detta blir dödandet

⁴⁴ Ekman, 1999, s.325-326

⁴⁵ Ekman, 1999, s.326-327

⁴⁶ Belcourt, 2015, s. 2-3

⁴⁷ Acampora, 2006 s.19

av den sista jämtländska vargen den litterära kontaktyta som handlar om en geografisk plats vilken också berör en kultur och varelser som hör samman med den geografiska platsen och dess miljö. Anund Larssons kan sägas beskriva denna förlust då han ”hogge seg själv över käften”.

Här skulle den metaforiska och traditionella läsningen av Anunds och vargens förhållande komma att beskriva vargen som metafor för det undantryckta och marginaliserade samerna vilka förvägras sin kultur och sitt land. Men i en jämförande läsning via Deleuze och Guattaris teori möjliggörs ett annat litterärt perspektiv i kopplingen mellan varghannen och samnen som kan förstås utifrån en allians som en förutsättning för ett blivande. De är båda vad Deleuze och Guattari kallar för exceptionella individer, solitärer eller outsiders som bryter sig loss från mångfalden, från flocken och rör sig längs gränsen som en form av kantfenomen.⁴⁸ Den ensamma varghannen utmålas som den demoniska solitären, och som den sista vargen i Jämtland utgör han själv gränsen, eller kanten, för att med sin död manifesteras ett utplånande av hela arten inom området. Jaktmaskinen kopplar ihop sig med berättelsen. Skogshuggarlaget genomgår ett rovdjursblivande i affektens kraft, som i sin iver och brådska skadeskjuter vargen vilken likt en demon överlever. Den rädsla som Anund känner inför att närma sig vargen förstärks av den hämnd han tänker sig att vargen har att utkräva vilket förstärker den demoniska känslan. I denna senare jämförelse utifrån Deleuze och Guattaris teorier kring blivanden ges vargen agens till sin egen historia till skillnad från det mer traditionella sättet att läsa fram djuret som en metafor där det antropocentriska paradigmet upprätthålls genom att fortfarande kretsa kring det mänskliga. Susan McHugh resonerar kring hur Deleuze och Guattaris teorier angående djur-blivanden kan fungera som en utgångspunkt i en förhandling kring etiska aspekter inom olika konstformer och däribland berättelser som rör olika arter i socialt samspel.⁴⁹ Hon lyfter också fram hur djurberättelser kan beskriva nödvändigheten av dessa etiska förhandlingar utifrån posthumanistiska perspektiv då de frågor som narrationen i djurberättelser öppnar upp för vikten av hållbara och rättvisa förhållanden för, och mellan olika arter.⁵⁰ Dessa resonemang kan jämföras med gestaltandet av Anunds relation till vargen. Narrationen sträcker sig emot ett behov av etisk förhandling i frågan om varg, och människans syn på varg som enbart ett skadedjur som till varje pris bör utplånas. På så vis lyfter också berättelsen fram vikten av posthumanistiskt förhållningsätt då narrationen beskriver de ohållbara och ojämlika förhållanden som både samer och varg lever

⁴⁸ Deleuze & Guattari, 2015 s.366-368

⁴⁹ McHugh, 2011, s.14

⁵⁰ McHugh, 2011, s.219

under. Vargen och samnen uppnår en gemensam agens utifrån sin narrativa allians vilken betonar dem som representanter för uråldriga existensers utplåning i förhållande till en geografisk plats.

Behovet av etisk förhandling i vargfrågan tar avstamp i gestaltandet av varghonans slaktade kropp vilken i berättelsens början ses som en särskild trofé då dödandet av henne hindrar fortplantningen. Narrationen leder vargfrågan vidare inom den historiska tidsramen som skildrar en tid då det var skottpengar på varg och där lön betalades ut från myndigheter vilket uppmuntrade vargjakt. För att slutligen landa i gestaltandet av en mer samtida jaktsekvens och dödande av en dräktig varghona i *Skraplotter*, den sista delen i *Vargskinnstrilogi*. En mer samtida skildring där det råder andra lagar och åsikter om varg men då behovet av etisk förhandling fortfarande skildras lika starkt.

Ristens son Klemens anklagas för att ha skjutit en varghona och har på så vis gjort sig skyldig till grovt jaktbrott. Klemens gestaltas som en både utstött och fattig same och inte en av de stora renägarna. ”Han var renskötare, ingenting annat. Han var som hans farbror Aslak hade lärt upp honom: kasttömmen på axeln och hunn i hasorna.”⁵¹ Vargtiken har tillsammans med två hanar rivit sjutton renar ur Klemens hjord vilket gör att han tar saken i egna händer och hetsar vargen för att sedan slå ihjäl den med bösskolven. Klemens grips efter händelsen av polis hemma hos Risten i Svartvattnet dit han tagit sin tillflykt efter händelsen.

I rättegången mot Klemens är det DNA-proverna som ligger till grund för domen, men Klemens vägrar ändå att erkänna trots att ett erkännande tillsammans med förlusten av så många renar kan mildra domen. Risten försöker att försvara sin sons agerande när Klemens bror Mats väddar till henne att få Klemens att ta reson och erkänna.

Du och jag tror på DNA-prov.

Men varför gör vi då egentligen?

Då ä ju för fan bevisat, sa Mats. Vetenskaplit.

Vi ha läst om ’et i tininga, sa jag. Då ä därför vi tror på ’t.

Ma må väl tro på va folk säg. Vetenskapsmän.

Och det gjorde alla förstås. Jag med. Men Klemens vägrade.⁵²

Vetenskapen används som verktyg för lagen i en samhällsutveckling där myndigheterna har vänt helt om i vargfrågan och man fördömer nu den utrotningsjakt som tidigare bedrivits med uppmuntran och skottpengar från myndigheternas håll. Nu är jakten på varg illegal och en del

⁵¹ Kerstin Ekman, *Skraplotter*, (Finland: Albert Bonniers Förlag, 2003) s.295

⁵² Ekman, 2003, s.297

av det som går under benämningen faunakriminalitet och Klemens döms mot sitt nekande till ett års fängelse. Ekman återger hur Risten följer nyhetsrapporteringen kring sin sons rättsprocess.

Han sa att utrotningsjakt på varg hade bedrivits i de här trakterna. Och, får man dessvärre säga, med stor framgång. När vi nu fått början på en vargstam måste vi inse dess bräcklighet och värna om de enskilda djuren. I det här fallet dödades det värdefullaste djuret i flocken, nämligen vargtiken som vid obduktion visade sig ha tre foster i livmodern. Ungefär så gick hans psalmer. Jag kan inte säga hur det äcklade mig. Obduktion. Livmoder. Är vargar som människor? Jag visste bara att Klemens inte kunde vara borta ett år från renarna. Innan han gick i fängelse måste han sälja vad han kunde och slakta ut resten.⁵³

Citatet kan ses som en tendens till hur vargen gestaltas som om den trängde sig in i det antropocentriska paradigmet vilket beskrivs både skrämmande och förargligt. Det mänskliga och det ickemänskliga djuret förs samman med begrepp som livmoder och DNA-prover. Däggdjuret som vi båda är framträder här i texten och provocerar Ristens uppfattning om varg när hon ställer sig frågan, ”Är vargar som människor?” Vargen skrivs fram som en utmanare, en art som tänjer på gränserna av den antropocentriska världsbilden.

Ekman skapar här en konflikt som kan jämföras med Susan Kappellers resonemang kring när förtrycket delas upp till förmån för den ena eller den andra förtryckta gruppen utifrån maktens skiftande ställningstagande som dessutom gör den grupp som för tillfället prioriteras beroende av maktens välvilja. Den ursprungliga konflikten mellan samerna och vargen står kvar medan den styrande makten har ändrat uppfattning i vargfrågan då vargstammen står på gränsen till utrotning. Den enighet som tidigare i historien rådde kring varg när alla samlade mänskliga krafter eftersträfvade en utplåning av arten är nu borta. Istället skildras vargens existens som politiskt sprängstoff och den orsakar splittring bland människor där den skildras med så stark agens att den till synes utmanar det antropocentriska paradigmet ända in i lagtexterna och i domstolssalarna.

Här blir maktfrågan central då det är individer inom den mänskliga makthierarkin som definierar olika gruppers rättigheter utifrån hur sådana rättigheter kommer till nytta för själva maktstrukturen.⁵⁴ Vargen har tillskrivits rättigheter och beskydd som den samiska ursprungsbefolkningen inte har i kampen om att få rättigheter att skydda sitt levnadsätt och sin egendom. I Ekmans berättelse drabbar dessa vargens rättigheter den enskilde samens vilket

⁵³ Ekman, 2003, s.298

⁵⁴ Kappeler, 1995 s.333

ger ett tydligt exempel på hur makten genom att införliva den ena förtryckta parten förskjuter den andra parten ytterligare. Detta kan jämföras med hur Susan Kappeler resonerar kring hur rättigheter inom en maktstruktur aldrig kan omfatta alla grupper då själva den mänskliga maktprincipen bygger på ett utnyttjande och en dominans vilket leder till att olika grupper marginaliseras. Hon menar att det som kan ses som en utökad form av rättigheter inom maktstrukturen i själva verket är en sorts spel för gallerierna där man utökar rättigheterna för en tidigare förtryckt grupp vilken nu beviljas beskydd på bekostnad av att nedvärdera en annan grupp.⁵⁵ När vargen beviljas rättigheter som ställs mot den enskilde samens som förlorat stora delar av sin renhjord, sitt levebröd och förutsättningen för att leva utifrån sitt samiska levnadssätt så blir det ett kraftfullt exempel på hur maktens beviljande av rättigheter leder till diskriminering när marginaliserade grupper ställs mot varandra.

Ekman låter vargen bryta sig in i berättelsen och påverkar narrativet utifrån. Ett exempel på detta berättartekniska grepp är när narrationen för in det gamla vargskinnets ifrån *Vargskinstrilogins* första bok *Guds barmhärtighet*. I samband med Klemens gripande görs en husrannsakan där poliserna finner Hillevis gamla vargskinn på vinden.

Va ska ni mä skinne? Sa jag.

Ingen av dem svarade.

Dä ä ju hundra år snart!

Jag räknade fort i huvet.

Åtti i alla fall. Va ska ni mä ett åtti år gammalt vargskinn?

Dä ä inte sagt hur gammalt dä ä, sa den ene polisen.

Jo! Dä ä sagt. För ja har sagt dä. Dä ä skinne efter en varg som Trond Halvasson sköt år 1916 å gav te barnmorskan Hillevi Klarin.⁵⁶

Ekman knyter samman händelserna och låter den slaktade varghonan från berättelsens början åter träda fram ur skuggorna. Detta kan liknas vid en symbol för en kommande upprättelse för de båda vargtikarna och den skoningslösa jakt de utsatts för men också som en symbol för maktens nyckfullhet i den förändrade hållningen i vargfrågan. Varghonan beskrivs som den mest värdefulla individen i flocken men på olika sätt vid olika tidsepoker under berättelsen. I den första skildringen i tidigt 1900-tal är dödandet av henne värdefullt då det förhindrade fortplantning av varg samt inbringade skottpengar till den som skjutit henne. I den senare

⁵⁵ Kappeler, 1995, s.335

⁵⁶ Ekman, 2003, s.199

skildringen anses hon värdefull då hon möjliggör fortplantning av arten. Hennes värde växlar mellan liv och död på grund av hennes förmåga till fortplantning. Uppfödning eller avel är människans vetenskapliga svar på hotet om utrotning av arter. Denna vetenskapliga framväxt har skett sida vid sida med massutrotningen av människor och djur samt ödeläggelsen av stora naturområden.⁵⁷ Vargen har varit, och är en påtaglig del av dessa båda vetenskapliga rörelser vilket framgår i Ekmans berättelser. Vargen har agens i narrationen då den påverkar händelserna och berättelsens karaktärer i allra högsta grad, men också då dess existens beskrivs uppmärksammas av makten i form av media och rättsväsende. Men vargens kanske viktigaste funktion i berättelsen är att narrationen lyfter vargfrågans behov av etisk förhandling där posthumanistiska perspektiv krävs för att skapa hållbarhet och rättvisa för alla inblandade grupper. Vargfrågan blir i Ekmans fiktion en påminnelse om både den mänskliga skulden och ansvaret gentemot andra arter och marginaliserade grupper.

Vargen är en representant för de vilda djuren som lever på avstånd från människan, bortom dennes omedelbara kontroll.⁵⁸ Detta avstånd lämnar utrymme för föreställningar och fantasier om vargen utifrån fragmentariska erfarenheter vilka inte minst litteraturen har en lång och omfattande tradition av att sprida och som till stora delar har bidragit till en ensidigt antagonistisk syn på varg. Aisopos fabler där bland annat vargen används metaforiskt för att varna, kritisera och moralisera kring mänskligt beteende är ett tidigt exempel.⁵⁹ Bibeln är ett annat exempel. När Jesus sänder ut sina lärjungar att sprida guds budskap så är det som ”lamm bland vargar”⁶⁰

Med effekten att skapa en realistisk motvikt till denna antagonistiskt ensidiga bild i *Vargtrilogin* så introducerar Ekman den unga pojken Anand i trilogins sista bok, *Skraplotter*. Anand är Myrtens och Elis dotter Ingefrids adopterade son. Ursprungligen kommer Anand från Indien där han själv påstår sig ha levt och uppfostrats av en vargflock, något som Ingefrid avvisar med förklaringen att Anand läst *Djungelboken* vilket gjort så starkt intryck på pojken att han gjort berättelsen till sin genom att i fantasin ingå i den själv. Han gestaltas som driven av sin starka fantasi och sin säregna konstnärliga förmåga att skapa rum av glittrande, prasslande färgglada material i kombination med ljus och eld. Han passar inte in i skolan då hans konstnärliga och fantasistarka karaktär tar sig uttryck överallt och gör honom oregerlig när hela hans jag bryter mot normen. Även hans karaktär kan jämföras med det som Deleuze

⁵⁷ Kappeler, 1995, s.349

⁵⁸ Marvin and McHugh, 2014, s.18

⁵⁹ Garry Marvin, *Wolf*, (London: REAKTION BOOKS, 2012), s.38

⁶⁰ Bibeln, Lukasevangeliet 10.33

& Guattari beskriver som en exceptionell individ som står i en position där den är i förhållande till mångfalden vilket möjliggör bildandet av en allians för ett djurblivande.⁶¹ Precis som Anund och den ensamma varghannen blir pojken Anand den som rör sig vid gränsen, ett kantfenomen. På så vis kan Ekman sägas skapa en sorts varghybrid som representerar och försvarar en annan syn på vargen inom den antagonistiska människoflocken i Svartvattnet.

Anand satt bredvid honom, de hade dragit sig in i soffhörnet och hon förstod att han berättade om vargarna och hur det var när han växte upp bland dem. [...]Den gamle Elias var road. Då tyckte Ingefrid att hon måste säga: Nu så Anand. Nu räcker det. Låt grabben berätta, sa Elias Elv. Vi har alla våra livshistorier. Dom kanske inte passar. Men vi har dom ändå. Risten här, sa han och nu vände han sig till Anand, hon blev tagen och bortrövad av en örn när hon var barn.

Är det sant? frågade Ingefrid.

Det står på skylten vid turistbyrån, sa Anand. Men dom hade satt fel namn. Kristin Larsson står det Ja, guschelov, sa Risten. Annars skulle turisterna springa här hos mig. Så dä ä bäst att du bara prata mä oss om vargan.⁶²

Anands berättelse är välkommen och väl mottagen så länge det rör sig om en berättelse, en fiktion och inte den verkliga vargen, den jämtländska vargen.

En sån jävla kalabalik för en varg, sa Elias Elv.

Ja dänn satans ohyran, sa Mats.

Nu blev Anand upprörd och sa att vargar var kloka och omtänksamma djur som skötte om sina ungar. Risten la armen om honom och sa att det var det visst det. Men att Mats var arg för att den här flocken hade tagit renar för Klemens.

Men han feck tika i alla fall, sa Mats.

Då började Anand tala upprört och gällt och utan uppehåll.⁶³

Anands bild av varg är den som förmedlas i *Djungelboken* där vargflocken representerar familjen vilken genom Ekmans intertextuella koppling kan ses som ett litterärt alternativ till hennes egen berättelse där vargen till stor del skildras som oberäknelig och problemskapande. Anand blir Ekmans verktyg för att föra in ett posthumanistiskt perspektiv i vargfrågan i den gestaltade jämtländska glesbygdens absoluta kärna. Han får representera flyktlinjen längst

⁶¹ Deleuze & Guattari, 2015 s. 367

⁶² Ekman, 2003, s.203

⁶³ Ekman, 2003, s.204

vilken vargen låter sig beskrivas som det sociala flockdjur den är. Ett vilt djur som inte underordnar sig men som tvingas förhålla sig till människan likt ett konkurrerande ekosystem.

Den posthumanistiska medvetenheten som Marie Öhman beskriver sig uppfatta i Kerstin Ekmans texter synliggörs genom att hon med vargen, människan och den ambivalenta vargfrågan i fokus belyser omprövningen av vargens värde och rättigheter.⁶⁴ Genom att göra det belyser hon också samernas brist på rättigheter och hur kolonialismen fortfarande tillåts verka inom maktstrukturen. Det är spänningen som uppstår mellan två marginaliserade grupper, vargen och samerna som båda är underordnade en förtryckande och rationell maktelit vilken eftersträvar kontroll utifrån det som för närvarande är av nytta för dess maktställning som skildras.⁶⁵

Den spänning som uppstår inom maktstrukturen återfinns också i språkutformningen av texten utifrån en metaforisk, alternativt metonymisk förståelse av vargens funktion i narrationen. Vargen kan läsas fram metaforiskt, som ett litterärt verktyg för bland annat politiska och kulturella motsättningar mellan ursprungsbefolkning och den styrande makten. Men vargen kan också läsas fram metonymiskt som en varelse med egen erfarenhetsmässig agens, ett varande i sin egen rätt separerad från det mänskliga.⁶⁶ Utifrån en metaforisk förståelse av narrationen uppstår också en gränsöverskridande funktion i Ekmans framställning av vargen i berättelsen. Den metaforiska betydelsen av varg kan läsas både inom ett antropocentriskt paradigm eller metaforiskt och anti-antropocentriskt. När vargen sätts i samband med samerna framträder denna ambivalens där den både delar sitt öde med ursprungsbefolkningen men också skapar problem som leder till att den utsätts för hatfylld utrotningsjakt. När den sedan skrivs fram ur Anands perspektiv med den intertextuella kopplingen till *Djungelboken* framträder den som det missförstådda sociala flockdjur den också är. På så vis blir den språkliga effekten av vargens funktion i texten ur en metaforisk alternativt metonymisk aspekt att dessa båda funktioner används parallellt.

Det som ifrågasätts inom det antropocentriska paradigmet i narrationen är själva maktstrukturen som bygger på att dominera och förtrycka vissa grupper då allas intressen och rättigheter inte går att tillgodose vilket skapar nya eller förvärrade former av förtryck mot andra redan utsatta grupper. Detta kan jämföras med Ann-Sofie Lönnngrens resonemang om hur olika gestaltningen av djur i litteraturen antingen efterföljer eller motsätter sig den

⁶⁴ Öhman, 2015 s.150

⁶⁵ Kappeler, 1995, s.349

⁶⁶ Lönnngren, Kommande, s.10-11

antropocentriska normen.⁶⁷ Detta kan i sin tur jämföras med hur Ekman använder vargen för att rikta blicken mot det mänskliga beteendet. Vargens existens i narrationen skapar en motsättning till den antropocentriska normen då berättelsen i vargfrågan nästan uteslutande handlar om mänskligt beteende, både utifrån ett historiskt och ett samtida perspektiv i sitt förhållande till en annan art. De känslor av hat, våldsamhet och blodtörst som skildras genom berättelsen är delar av mänskliga beteenden och gärningar vilket indirekt antyder att det är den antropocentriska normen som står under förhandling genom narrationen. Djuren är verktygen som synliggör komplexiteten i det mänskliga men som också ingår i ett ifrågasättande av den seglivade synen på människan som någonting upphöjt och av större värde än andra ickemänskliga varelser.

Samtidigt blir berättandet också asymmetriskt på grund av det faktum att litteratur skrivs av människor inom litteraturens antropocentriska fält, men också på grund av Ekmans realistiska linje i *Vargskinstrilogin*. För att understryka detta så vill jag citera det enda tillfälle som vargarna skildras göra ett flyktigt och slumpmässigt besök i narrationen i synlig närhet av mänsklig bebyggelse utan att vara hetsad eller jagad av människan. ”När Myrten och jag var barn såg vi vargarna på sjön. De skymtade som grå skuggor på isen. Snabbt rörde de sig och sögs opp av skymningen. Vi såg dem aldrig annat än i dagskiljet.”⁶⁸ Det skygga vilda rovdjuret som antingen hatas eller beundras och från vilken det djur som ofta benämns som människans bästa vän härstammar, hunden.

De förvildade

I denna analysdel kommer jag att undersöka hur förvildade karaktärer i narrationen öppnar upp för en problematisering av det antropocentriska paradigmet via gränsöverskridanden som länkar samman människor och djur.

Att väcka rävsinnen och leva rävliv

De förvildade tillstånden rör sig i ett mellanområde som spänner mellan natur och kultur och framträder både i mänskliga och ickemänskliga karaktärer vilket skapar rörliga identiteter och intressanta utifrånperspektiv på mänskligt och ickemänskliga beteendemönster och förhållningssätt. De förvildade tillstånden skapar en komplexitet i förståelsen av både

⁶⁷ Lönngrén, kommande, s.30

⁶⁸ Ekman, 1999, s.232

människor och djur samt rör sig i Ekmans realistiska stil nära kanten för vårt vetande om ickemänskliga djur samtidigt som det också skapar kritiska frågor om människan själv.

Ingen av karaktärerna präglas så starkt av rhizom, flyktlinjer och djurblianden som Elias Elv, eller Elis Eriksson som han egentligen heter. För att förstå hans nomadiska karaktär och dess kopplingar till djuren måste vi börja i berättelsens kärna, de händelser som lägger grunden för hans livslånga flyktlinje genom de övriga böckerna.

Elis gestaltas i början av berättelsen som en endast fjorton år gammal pojke som blir far till ett barn. Den lika unga modern, Serine föder en liten flicka efter en lång och svår förlossning med hjälp av barnmorskan Hillevi Klarin som slutligen lyckas förlösa barnet med hjälp av fostertång. Det är här efter förlossningen som den unga Elis kliver in i berättelsen. Hillevi observerar hur den unga pojken återkommer en stund efter att alla andra har lämnat huset där nu bara Hillevi själv och den kvinna som kallas för Båret samt gårdens patriark, Elis farfar Erik Eriksson är kvar inomhus. Det är farfadern som tillsammans med Elis far styr gården med järnhand i en strikt patriarkal och våldsbejakande kultur. Båret beskrivs förstå pojkens fråga. ”Dä ä över nu sa hon. Men dä vart vanskapt.”⁶⁹ Hillevi ser hur svaret upprör pojken vilken stannar kvar och ser bort mot sängen där Serine ligger och sover med den nyfödda flickan intill sig. Efter en stund beskrivs Erik Eriksson resa sig ”från sin plats vid köksbordet och gick fram till skåpsängen och tittade på barnet. När han sen gick förbi pojken mot dörren sa han: Dä ä ett missfoster. Som väntat. Pojken som var lång och gänglig rusade ut.”⁷⁰ Hillevi förklarar för Båret när de blivit ensamma att det är fostertången som åstadkommit skadorna på flickan. ”Det kommer att lägga sig. Tala om det för Serine när hon vaknar.”⁷¹

Men ingen kommer att berätta för Serine om att den lilla flickan bara är svullen efter fostertången och i övrigt fullt frisk. Utan istället dränks den lilla i en isvak när barnmorskan lämnat gården. Men Hillevi bestämmer sig för att vända om på sina skidor för att kräva tillbaka sin journalbok som blivit kvar på gården, antagligen undangömd av Erik Eriksson. På så vis dras Hillevi in i det som händer den lilla flickan, vilket blir ett trauma och den mörka hemlighet som hon kommer att dela med Elis genom resten av berättelsen om deras liv.

Hon skymtade gestalter vid vaken där de tog vatten. En böjd över hålet och en hukande. Så drog ett snösvep över synfältet och hon såg inget mer utan strävade på med nerböjt huvud. [...] Han bara stod där. Rakt opp och ner. [...] Han bar någonting. Och han bar det i armarna som en kvinna bär.

⁶⁹ Ekman, 1999, s. 64

⁷⁰ Ekman, 1999, s. 64

⁷¹ Ekman, 1999, s. 65

Han omslöt det, tryckte det intill sig. [...] När hon kom nära gick han emot henne. Han gav henne bördan. [...] Det var barnet. Utan mössa, utan filt om kroppen. Och därborta karln som tog långa stövelsteg i sörjan. Förresten var det ingen karl. Det var den gänglige pojken. Hon hade sett hans ansikte under mösskanten. [...] Han var borta nu. Hon stod i tjock virvlande snö. [...] Hon tog barnet intill sig igen och vek undan den trasiga tröjkanten för att känna på halsen. Huden var iskall och blåaktig. Det fanns ingen puls. Ögonen var hårt slutna.⁷²

När Elis kommer tillbaka in undrar fadern vart han gjort av barnkroppen och får ut mot pojken när denne inte vill tala om det. Elis tiger och tröstar sig med tankar och föreställningar om hur den lilla flickan nu är i tryggt förvar på pensionatet och får all den värme och omsorg som hon behöver. ”Han tänkte: du får slå. Gör dä. För ungen ä på penisonate nu. Får värmd mjölk. [...] Då kom slaget i bakhuvudet. Han hörde aldrig gubben resa sig. Inte heller fick han någonsin veta vad det var han grep tag i och slog till med.⁷³

När Elis vaknar upp är bakhuvudet alldeles blött av blod och han erkänner nu för fadern att han överlämnat barnkroppen till Hillevi varpå fadern ger sig iväg på skidor och tar tillbaka det döda barnet. Under tiden som han är borta ger sig Elis av från gården. Nu börjar Elis rymmarliv där han hela tiden lever i skräck för att bli upptäckt och igenkänd eller upphunnen av fadern. Han sover i fähus bland djuren som han söker skydd hos för värmen och för matens skull. Han stjälar mjölk och mat på gårdarna och tar för vana att spara små matbitar i fickorna för att muta hundarna med, vilka oftast är lösa och som vilt skällande kom emot honom när han närmar sig. Han vill ta sig över fjällen till den norska sidan men han är rädd för att möta de som kör timmerlassen då han tänker att någon där kan känna igen honom. Därför lever han sitt svultna luffarliv ända fram till i maj månad då snön är borta och skogsavverkningen är slut för säsongen.

Han tänkte att han inte hade det stort annorlunda än en räv. Men han tänkte aldrig på att ge opp och gå tillbaka. Han förändrades mycket av att vara ensam. Han både hörde bättre och såg bättre. När han stal ett par vantar som någon glömt kvar i ett fähus kände han bara ren glädje över fyndet. Att han var fördärvad kom inte längre för honom.⁷⁴

”Rävkänslan” eller ”rävsinnena” som de benämns i boken kommer aldrig att helt lämna Elis karaktär utan bara mattas av och tillfälligt lämna honom under perioder då han kan leva mindre vaksamt. Det är också den känsla och egenskap i Elis karaktär som genom berättelsen

⁷² Ekman, 1999, s.66-67

⁷³ Ekman, 1999, s.69

⁷⁴ Ekman, 1999, s.124

förstärker hans rörliga identitet och Ekman använder sig av fler exempel på djurblivanden med representanter från de vilda djuren i sin beskrivning av Elis under hans liv på rymmen. Som i följande exempel när Elis smiter iväg ifrån en predikant som gett honom skjuts en bit på väg över till den norska sidan.

Han klättrade och klättrade tills han kom till en klipphylla. Där satt han och lyssnade till predikantens rop. Som e gaup. Men det var hemskt så länge han höll ut med att ropa. Till slut skämdes Elis lite. Han blev förvånad över sig själv för han hade trott att han lyssnade med lodjursöron och inte kunde skämmas mer.⁷⁵

Längst den flyktlinje Elis följer gestaltas hans identitet som mycket rörlig då den kopplas samman med olika djur och olika blivanden. Hans vaksamma sinnen, skärpta syn och hörsel, ett vilt djur, ett rävbliivande som slinker in i människornas gårdar och tar det den kommer åt men aktar sig för att beblanda sig i övrigt med människorna. Ett lodjur som klättrar, lyssnar först till ropen utan skam, som det djur han är men som sedan påverkas av predikantens uthållighet. Han ropas tillbaka till sin mänsklighet, till sin skam. Elis karaktärsutveckling kan jämföras med Deleuze och Guattari beskrivning av *solitären* eller *Outsidern*, den som rör sig vid gränsen, ett kantfenomen.⁷⁶ Hans karaktär utvecklar förvildade egenskaper som förbinder honom med de vilda djuren som lever bortom människans omedelbara kontroll.

Wendy Woodward resonerar om hur det förvildade oftast är en vanligt förekommande komponent i skräckberättelser där kopplingen mellan djur och människa leder till kusliga och brutala händelser och då hela berättelsens strävan handlar om nödvändigheten av att de mänskliga eller ickemänskliga ska återgå till sina respektive ursprung som människa eller djur.⁷⁷ Hon beskriver också hur mänskliga karaktärer kan komma att vackla i sin mänsklighet när de ger uttryck för en inre djuriskhet, eller vildhet som återansluter sig till en form av naturbegåvning. Detta menar hon handlar om ett utvidgande av den mänskliga kroppen vilken ytterligare förstärks genom att också införliva det ickemänskliga. Att skapa en sådan karaktär som tillåts växla mellan det mänskliga och ickemänskliga och det verkliga och det övernaturliga innebär en befrielse från dualism som exempelvis jaget och de andra, kropp och själ, dåtid och nutid.

⁷⁵ Ekman, 1999, s.125

⁷⁶ Deleuze & Guattari, 2002, s.266-268

⁷⁷ Wendy Woodward "Embodying the Feral" in *Routledge Handbook of Human-Animal Studies*, edited by Garry Marvin and Susan McHugh, Routledge, 2014, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/sodertorn/detail.action?docID=1675909> s.221

Woodwards resonemang kan jämföras med gestaltningen av Elis karaktär. På grund av traumat och misshandeln efter händelserna i samband med den lilla dotterns födelse och död har han tappat tilliten till andra människor vilket kan uttryckas som att hans mänsklighet vacklar. I sin vilshet och rädsla på flykt från det förgångna definierar han sig och söker kraft bortom det mänskliga vilket utvidgar hans karaktär när den allierar sig med de ickemänskliga djuren. På så vis kommer narrationen föra honom längst en flyktlinje genom hela berättelsen när han i rädsla för det förflutna och en längtan tillbaka till sina hemtrakter skapar en kluven identitet. Hans sökande bortom det mänskliga kan sägas representera det som Gary Marvin och Susan McHugh benämner som förvildad. En varelse som rör sig mellan det vi definierar som en viss arts territorium och ett livskraftigt område som ger kroppslig gestaltning åt ett område mellan det förtrogna och det främmande.⁷⁸

Att beskriva förvildade tillstånd med rävblianden är återkommande i Ekmans författarskap. Bland annat i boken *Hunden* skildras just en förvildad hund utifrån ett rävbliande. Hunden utgör fokuspunkt i berättelsen men här dyker räven upp i narrationen vid flera tillfällen samtidigt som den får behålla det vilda djurets mystik. Den rör sig hela tiden i periferin men har agens genom narrationen då den påverkar hundens berättelse och bliande i det vilda. I sitt förvildade tillstånd närmar sig hunden räven och blir rävlilik. Hans rävsinnen väcks till liv.

Han står med nacken spänd och böjd. Öronen pekar framåt, brosket i dem är styvt, småhåren reser sig. De är båda stilla nu. Men så snart sorken rör sig under honom ska han hoppa. Det knäpper och sisar. Men han lyssnar bara efter ett ljud: tung sork. [...] Den gråe är stilla för att inte släppa ifrån sig vittring. Sjövinden går i gräsblommorna; det blänker i vallens vågor och bländar. Men han rör sig inte. I bruset av ljud under och över honom väntar han bara på ett. Han ledsnar aldrig.⁷⁹

Hunden gestaltas jaga utifrån samma jaktteknik som en räv, ensam, vaksamt lyssnande, väntande och tålmodig tills ögonblicket kommer och han ska hoppa för att landa ovanpå sitt byte som rör sig under gräset eller snön.

Hundens förvildade liv är också solitärens, och jakten på föda består ofta av att plundra bon på ägg och ungar, äta kadaver och fiskrester som han luktar sig fram till. Jagar sork och småvilt. Även Elis tvingas under sitt rymmar-liv stjäla i hönshus och bodar samt leva på rester och sådant som tilldelats honom längs gränsen för överlevnad till följd av hårt och tungt arbete där hans förvildade vaksamhet hela tiden ligger nära ytan och gör honom redo till flykt.

⁷⁸ Marvin and McHugh, 2014, s.18

⁷⁹ Kerstin Ekman, *Hunden*, (England: Bonniers, 1986) s.54

I livet som förvildade delar hunden och Elis ett räv-blivande i Ekmans berättelser. Deras vaksamma rävsinnen väcks till liv i jakten på föda i deras strävan för överlevnad som driver dem framåt.

Utifrån en jämförelse av Deleuze och Guattaris teori kan man ännu en gång se hur både hunden och Elis kan läsas fram som outsiders som lösgör sig ur den litterära anordningen. Deras funktion i respektive berättelse blir solitärens, den exceptionella individen som i sitt förvildade tillstånd bryter sig loss och skapar flyktlinjer över den litterära kartans yta.

I förbundenhet med hundar

”Rävsinnena” för med sig en vaksamhet och mystik men också en förmåga till seende i Elis roll som konstnär, där djuren ofta är favoritmotiven. Marie Öhman skriver om hur denna allians mellan människan, djuret och konsten blir ett återkommande tema genom berättelsen där Elis samhörighet med djuren följer honom in i konstnärskapet.⁸⁰ Han får motta kritik från etablissemangen för sina djurmotiv vilka anses förlegade inom konsten men hans förbundenhet med djuren går inte att hejda. ”Han skulle inte teckna några djur alls. Men det är som en erektion. Man får den.”⁸¹ Denna allians med djuret blir extra stark i Elis relation till hundarna och skildras i en intersomatisk samhörighet vilken gestaltas extra tydligt i följande sekvens då Elis får syn på en lösdrivande hund i en park vilken han inte kan hålla sig ifrån att teckna.

Revbenen. Elis kände skeletten på både den ena och den andre. Människa och varg. Han njöt mycket av skinnets och muskelmassans gång under pennudden när han visste skelettet. [...] Knotor. En svullen trampdyna. Den måste slickas, mycket noga.[...] Ett muskelfäste är som ett knä eller en handled; Det avslöjar amatören i tecknaren. Du och jag i solen, lusvarg. Vi är inte födda igår vi. [...] Låret med knotan högst opp vid höftleden. Så hänger du samman. På det viset är du gjord för att ta dig fram i den här världen. Nu tecknar jag din ärrade nos, dina halvt upprättstående öron och din dammiga svans.⁸²

Marie Öhman beskriver hur det inte tycks finnas någon gräns mellan Elis, hunden och konsten i citatet ovan utan att de istället utgör delar av en och samma helhet.⁸³ På så vis kan man beskriva hur Elis vacklande mänsklighet till följd av misshandel och flykt tillsammans med

⁸⁰ Öhman, 2015, s. 184

⁸¹ Ekman, 1999, s.306

⁸² Ekman, 1999, s.307

⁸³ Öhman, 2015, s. 185

hunden och konsten uppnår en stabilitet genom narrationen. Elis förbundenhet med hundarna kommer att följa honom genom berättelsen där hunden många gånger kommer att beskrivas som en förlängning och ett förkroppsligande av hans känsloliv. ”Han blev helvetes arg och reste sig.[...] Elias! När hon tog tag i hans arm morrade hunden.”⁸⁴ Den hund som Elis tecknar av i parken blir Elis första följeslagare med vilken han ingår det förhållande eller relation som kan förklaras utifrån Donna Haraways begrepp *companion species*.

Haraway förklarar de båda ordens sammanknutna betydelse där begreppet *to companion*, menar att göra sällskap eller umgås med. Medan *species* refererar till latinets *specere* vilket kan förstås som *seende*, eller *skåda* vilket också hänvisar till uppfattningen om att seende och tänkande ligger nära varandra. Genom att knyta samman orden *companion* och *species* med sina respektive innebörder utifrån ömsesidig respekt hänvisar Haraway till effekten av att *bli tillsammans med (becoming with)*.⁸⁵

Den intensiva blick som Elis riktar mot djuret och som till del förklaras med ett konstnärligt seende utvecklas till en förbundenhet med hunden. Hunden utgör en mellankroppslig länk till Elis vilken skapar en helhetskänsla kring Elis karaktär genom narrationen. Hunden bildar en förlängning eller utvidgning av hans karaktär och fyller ett glapp i hans vacklande och förvildade mänsklighet. Det är en allians, ett blivande som för Elis karaktär att först följa efter för att sedan röra sig jämsides med hunden över den litterära kartografen. Detta kan jämföras med Susan McHughs beskrivning om hur en sådan känsla av fulländning uppstår i kopplingar mellan människa och hund vilka kan utläsas i berättelser om ledarhundar och blinda människor.⁸⁶ McHugh beskriver hur blinda personer beskriver sig känna och uppleva genom delad kroppslig erfarenhet med sin ledarhund snarare än att identifiera sig med den. Ett starkt exempel som kan jämföras med McHugs resonemang är när Elis hustru vilken som ung blir förlamad njuter av att se på hundens rörelser när Elis kastar bollar och pinnar till sin dåvarande följeslagare, hunden Tjåppen. ”Hon måste ha känt rörelserna då – i språng, i sträckningar.[...][...] De hade funnits i henne och levde i hunden och åsynen av honom.[...] Hon skulle bli som en blind som inte vet att han är blind. Kroppsblind. Rörelsestum.”⁸⁷

Elis koppling till hundarna genom narrationen präglas aldrig av vare sig förmänskligande eller någon större utsträckning av domesticering utav sina följeslagare. Hans

⁸⁴ Ekman, 1999, s. 318

⁸⁵ Donna J. Haraway, *When Species Meet*, University of Minnesota Press, 2008, s. 17

⁸⁶ McHugh, 2011, s.43-44

⁸⁷ Kerstin Ekman, *Sista rompan*, (Sverige: Albert Bonniers Förlag, 2002) s.301

förbundenhet till hundarna bygger snarare på deras egenskap av att representera det absolut Andre vilket görs påtagligt i narrationen där hunden hela tiden beskrivs som någonting nära men också främmande. ”Hunden låg vid dörren. Hans starka hundlukt kändes i hela rummet.”⁸⁸ Hundens närvaro omger Elis karaktär genom narrationen och alla som beskrivs i hans närhet görs också uppmärksamma på denna Andre vars närvaro skrivs in som både något hotfullt och vaksamt vaktande. ”Hunden reste sig och hukade. Dagmar bad honom att han skulle säga till honom att lägga sig ner igen.”⁸⁹ Denna påtagliga närvaro av djuret kan förstås genom Derridas tankar om hur djuret tillåter sig bli betraktat men att det själv också betraktar människan och har en uppfattning angående det mänskliga vilken Derrida beskriver som den absolut andres uppfattning.⁹⁰

I mötet med den absolut Andre, mellan hund och människa skildras också den ömsesidiga uppmärksamhet, aktning, och respekt som kännetecknar begreppet *becoming with* vilket länkar samman människa och hund till *companion species*.⁹¹ Men det står också klart i läsningen av de valda verken att de hundar som gestaltas här inte är representanter för det som Deleuze och Guattari benämner som ”sentimentaliserade husdjur” vilka enligt dem bjuder in karaktärerna till olika former av återgång och självbelåtenhet.⁹² Utan att det snarare handlar om mera demoniska, affekterade hundar som relativt enkelt kan kopplas till en flock där blivandets närhet till de vilda djuren som varg och räv ligger nära till hands. Flera av karaktärerna i de valda verken gestaltas genom denna förbundenhet till just hunden, men också utifrån olika utgångspunkter av tillförsikt och syn på denna Andre icke mänskliga varelse. Narrationen berör den mänskliga okunskapen kring den varelse som genom historien levtt så nära inpå oss. Detta framträder bland annat i följande citat när Myrten som är barnmorskan Hillevis dotter ser in i sin lilla dotters allvarliga ögon och känner skam över att jämföra den lillas blick med hundarnas.

[E]n hunds sorgsna blick. Den allvarsamt ensamma. När hon själv var barn hade hon kelat med hundarna, pussat dem på pannan och kinderna och jollrat med dem. Kristin som egentligen var mycket mer förbunden med hundar, rentut beroende av dem, hade inte gjort så. [...] Men för Myrten var de älskade barn. Ibland hade hon mitt i jollret sett allvarsamheten i hundblicken. Den

⁸⁸ Ekman, 1999, s.319

⁸⁹ Ekman, 1999, s.319

⁹⁰ Derrida, 2002, s.380

⁹¹ Haraway, 2008, s.19

⁹² Deleuze & Guattari, 2015, s.362

var lika påtaglig som den sträva lukten ur pälsen. [...] Men en hunds ensamhet var sådan att det var en allt för stor närgångenhet att kalla den sorgsen. Så hade faktiskt Risten sagt en gång.⁹³

Känslan av att befinna sig inför en helt annan som inte går att omfatta av mänskligt språk är påtaglig i citatet och visar på ett förfrämmande. Hunden som låter sig betraktas, kelas med, förmänskligas till ett älskat barn men som i den allvarsamma blicken och i den sträva hundlukten vittnar om någonting främmande bortom det mänskligas referenser. Myrten upplever nu denna främmande, allvarsamma blick hos sitt lilla barn men, ”Hon korrigerar sig på en gång: det var inte blicken utan hennes tanke som var felaktig och olämplig.”⁹⁴ Donna Haraway ställer sig frågan vem rör jag vid när jag rör vid min hund?⁹⁵ Narrationen kan upplevas ställa denna fråga genom Myrtens karaktär när den också rör vid hur lite vi faktiskt vet om de varelser vi kallar för hundar. Citatet belyser också en känslomässig förbindelse mellan människa och djur vilken beskrivs genom Myrtens karaktär som någonting skamfullt och olämplig vilket i min tolkning avser en kritik om att likställa tankar och känslor till barnet och djuret.

Etologen Lynda Birke skriver att vetenskaplig forskning alldeles för ofta ignorerar känslomässiga förbindelser mellan människor och djur och hon argumenterar för att det behövs bättre sätt att utforska processerna kring dessa relationer.⁹⁶ Även Susan McHugh menar att etologiska studier lägger en grund för vår förståelse och förändring i hur människan lever tillsammans med djur i olika miljöer vilka fiktion med djur har förmågan att uppmärksamma.⁹⁷ Hon menar också att denna relation blir särskilt uppmärksammas när berättelsen utgår ifrån ett djurs perspektiv, med djuret som berättare.

Berättelsen *Hunden* kan ses som en sådan utforskande process där narrationen rör sig nära det vi vet om relationer mellan hund och människa samtidigt som den tar sig friheten att sträcka sig mot det vi ännu inte vet och kanske aldrig kan veta om vad som rör sig inom en varelse av en annan art. Narrationen i berättelsen om hundens utgår ifrån dennes externa blick på människan vilket möjliggörs av att djuret skrivs fram metonymiskt. Ann-Sofie Lönngren beskriver hur en metonymisk förståelse av ett begrepp är särskilt passande för läsningar av

⁹³ Ekman, 2002, s.255

⁹⁴ Ekman, 2002, s.255

⁹⁵ Harawy, 2008, s.7

⁹⁶ Lynda Birke, ”Escaping the maze: Wilderness and tameness in studying animal behavior” in *Routledge Handbook of Human-Animal Studies*, edited by Garry Marvin and Susan McHugh, (Routledge, 2014)

<http://ebookcentral.proquest.com/lib/sodertorn/detail.action?docID=1675909> , s.50

⁹⁷ McHugh, 2011, s.212-215

litterära djur då det innebär att någonting hänvisar *till sig själv*, vilket innebär att ett djur i texten kan läsas som ett *faktiskt djur*.⁹⁸ Det retoriska begreppet metonym kan förstås i beskrivningar som likheter, närvaro, förkroppsligande, gränsöverskridande, aktiv och relationell. Metonymins effekt i förhållande till definitionen av det mänskliga respektive det icquemänskliga djuret är att människan i en metonymisk förståelse kan läsas som ett djur bland andra djur. Att läsa eller skriva fram djuret metonymiskt skiljer sig alltså i grunden från en metaforisk förståelse av djuret vilket osynliggör det faktiska djuret i en text. Den metaforiska förståelsen av djuret kan istället bidra till att framhäva och reproducerar föreställningen om den unika komplexiteten inom mänskligheten vilket innebär att den metaforiska läsningen av djuret förstärker det antropocentriska paradigmet.

Ett exempel på hur människan kan läsas som ett djur bland andra djur, eller en del av en sammanblandad flock, är när narrationen i *Hunden* skildrar hur den förvildade hunden upptäcks i samband med en älgjakt. Vi får följa hundens blick som riktas mot den flock av jägare och hundar som slutligen tränger hunden till konfrontation för att sedan placerar sin sammanblandade flock mellan den förvildade hunden och skogen.

Den gråe var bara en unghund starkt avmagrad, han hade aldrig slagits förut, men han slogs för sitt liv. Han bet där han kom åt men hans bett var styggare än den svartes. De hörde inte ropen omkring sig. Männenn och de kopplade hundarna hade kommit fram. Någon tog tag i den svartes bakben så att han förlorade balansen. En annan satte en stövelspark i bröstkorgen på unghunden. De skildes år. [...] Nu stod den gråe ensam i strandkanten. Hans kropp var styv. När någon försökte närma sig gick han inte undan utan drog opp överläppen och gjorde utfall. Rösterna och kropparna var många. [...] Då hände något som förvirrade honom. De drog sig tillbaka alla utom en. En man var ensam kvar. Han närmade sig inte. Han gick ned på knä. Det kom en röst ur honom. Den var inte som de andras. [...] Det kom en ljus ström av joller som mitt i förvirringen hos den grå unghunden väckte en lust. [...] Han ville springa fram. Men han kände också skräck.⁹⁹

Hundarna och människorna i jaktsällskapet bildar tillsammans en flock som kan jämföras med den allians som enligt Deleuze och Guattari är nödvändig för ett blivande. När de jagar tillsammans deltar de i en tvärgående rörelse som verkar mellan olika arter och som smittar av sig på hundar och män. Tillsammans utgör de en flock i den gemensamma aktiviteten vilken nu blockerar vägen för den förvildade unghunden.¹⁰⁰ Inom flocken samlas den gemensamma affekterade kraften som nu vänds mot den ensamma hunden när denne jagas och flyktlinjen

⁹⁸ Lönngrén, Kommande, s. 5-7

⁹⁹ Ekman, 1986, s.84-85

¹⁰⁰ Deleuze & Guattari, 2015, s.359-363

ser ut att brytas när den slutligen når stranden. Men berättelsens rhizom skapar en ny flyktlinje när den tar fäste i mannen som lösgör sig ur flocken, och en ny utväg för hunden öppnar sig oväntat.

Citatet ovan har också den känslomässiga kopplingen mellan människa och djur som Lynda Birke anser bör utforskas inom vetenskapen, och vilken Susan McHugh menar att fiktion med djur har förmågan att uppmärksamma. Mannen som lösgör sig ur flocken har en känslomässig relation till ung-hunden då det var i mannens hem som hunden en gång föddes och bodde tills han förvillade sig ut i skogen och förvildades. Mannens jollrande röst lockar på valpen som den förvildade hunden en gång var och Ekman tar sig friheten att tänka sig in i vilka sinnesrörelser och reaktioner som skulle kunna röra sig inom en ickemänsklig varelse vid ett sådant möte. På så vis väcker citatet också tankar kring djurs medvetande och identitet. Thomas Nagel menar att djurens medvetande inte kan mätas med mänskliga kriterier då det rör sig utanför vår språkliga referensram.¹⁰¹ Detta kan kopplas till litteraturvetenskapliga sammanhang utifrån Susan McHugh som beskriver hur djurberättelser ställer frågor om identitet som både inspirerar och konfronterar själva gränsen för vårt vetande angående djur.¹⁰² Ekman rör sig medvetet och försiktigt längst denna gräns av kunskap där hon håller sig nära djuret och skriver fram det metonymiskt där hon drar nytta av likheter mellan djur och människa.

Posthumanistiska ansatser genom den förvildade blicken

Genom sitt avståndstagande till det mänskliga till förmån för en allians med djuret möjliggör Elis klivna och förvildade identitet ett externt perspektiv på vad som kan sägas definiera det mänskliga beteende. Hans karaktär framställs ibland som en sorts allvetande röst i berättelsen vilken betraktar mänskligheten genom ett utifrånperspektiv. Detta utifrånperspektiv förtydligas i hans definition av det mänskligas koppling till ondska, våld och förmåga till samvete i ett samtal med Myrten, Hillevis dotter när de diskuterar de tyska koncentrationslägren och det mänskliga beteendet till följd av andra världskriget.

[D]om var hemska människor. Onda.

Nej.[...]

¹⁰¹ Thomas Nagel, "What Is It Like to Be a Bat", *The Philosophical Review*, Vol 83, No 4(Oct, 1974), pp. 435-450 <http://www.jstor.org/stable/2183914> s.441

¹⁰² McHugh, 2011 s.211

Vad menar du?

Dom var bara människor, sa Elis.

Men vet du inte vad dom gjorde! Elias, dom avrättade folk häroppe. [...] Dom fick se på när andra fångar torterades. Kallar du det mänskligt?

Ja, sa han. Det är mänskligt. Det är ett mänskligt beteende.[...]

Har du inte läst om det? Om ugnarna. Om svälten.

Jo.

Är inte det ondska?

I några fall kanske. Vad nu ondska är. [...]

Det är att inte ha något samvete! Att kunna göra vilka vidrigheter som helst utan att känna motvilja för det. [...]

Tyskar är inte annorlunda än andra människor. Samvetet gav dom en hel del obehag. Säkert. Men det gick över ser du. Man dödar inte av ondska. Man dödar därför att andra gör det. Och då upphör obehaget så småningom.¹⁰³

Citatet visar på hur Myrten upprätthåller en allmänt accepterad humanistisk tanke om det mänskligas upphöjdhet som efter krigsslutet står inför en grundläggande kris när allt det fasansfulla som människor utsatt varandra för uppdragas. Myrten försöker förstå genom att distansera sig och använda det svårdefinierade begreppet ondska för att avskilja sig från det hon uppfattar som samvetslöst och omänskligt. Elis karaktär med sin rörliga identitet har däremot genom hela sitt liv både betraktat och utsatts för det mänskliga våldet vilket har utrustat honom med både en vaksamhet och ett avståndstagande mot det mänskliga. Tillsammans med ”rävsinnena” som i narrationen blottlägger hans allians med de ickemänskliga djuren kan han beskrivas se igenom den etablerade uppfattningen om det unika med mänskligheten och det mänskliga perspektivet som alltings utgångspunkt. Hans karaktär uttrycker en medvetenhet om att den mänskliga sanningen är konstruerade uppfattningar vilka bygger på sociala och språkliga maktförhållanden.¹⁰⁴

Marie Öhman beskriver hur vi står inför ett paradigmskifte när det gäller att definiera människan i förhållande till sin omgivning inom den posthumanistiska tanketraditionen. Inom denna tanketradition finns det många röster som ifrågasätter den mänskliga suveräniteten och istället menar att det etiskt rätta är att se människan som en del av, samt i högsta grad beroende av naturen.¹⁰⁵ Elis förhållningssätt till det mänskliga beteendet kan sättas i samband med denna posthumanistiska tanketradition där den mänskliga våldsamheten enligt honom är

¹⁰³ Kerstin Ekman, 2002, s. 107-108

¹⁰⁴ Öhman, 2015, s.11

¹⁰⁵ Öhman, 2015, s.11

någonting som karaktäriserar människan i grupp under vissa förhållanden. Hans karaktär beskrivs som befriad från tankar om den upphöjda och unika människans suveränitet och överlägsna moral. Elis rörliga identitet i gränsen mellan djur och människa gör sig också påmind efter diskussionen om det mänskligas beteendet och förhållandet till samvete. ”Hon visste ingenting om hur han spejade på det förflutna. [...] Om Elis visste hon ingenting. Han fick Vargsiggen i tankarna. Han som alltid dolde ena handen därför att den inte var någon hand. Hon skulle treva efter den när hon vaknade.”¹⁰⁶ Tillsammans med Myrten och den övriga omvärlden är Elis Eriksson, Elias Elv, konstnären som flytt över gränsen från Norge till Sverige under kriget. Hans egentliga identitet och härkomst ifrån bygden Svartvatnet i Jämtland dit han nu har återvänt är fortfarande hans egen hemlighet. Han plågas fortfarande av händelserna ur det förflutna och hans samvete över att dölja sin egentliga identitet för Myrten, som han förälskat sig i leder hans tanke till berättelsen om den mänskligt hamnskiftande varulvslika Vargsiggen. Precis som de vaksamma rävsinnena kopplar Elis identitet till blivanden med räven, så kan nu rhizomet användas för att beskriva hans rörliga identitet till den hamnskiftande karaktären mellan människa och varg. Varsiggens hemlighet ligger dold i den hand som förblir en vargtass mellan förvandlingarna och som i berättelsen om denna varelse göms under kudden för att dölja den kluvna identiteten mellan människa och djur. I en jämförelse med ett perspektiv hämtat från Deleuze och Guattari skulle detta innebära att Elis karaktär bildar en pakt med en demon för att dölja sitt förflutna som på så vis både frigör honom från band till det mänskliga men också fjättrar honom i sin ensamhet och kluvenhet. Hans karaktär förkroppsligar dels det förvildade genom narrationen och dels outsiders genom att röra sig längst kanten av det mänskliga där hans rörliga identitet bildar temporär stabilitet genom sina olika blivanden. Hans karaktär kan jämföras med Deleuze och Guattaris teori där jaget beskrivs som en tröskel, eller en dörr som leder vidare in i nya blivanden där hans karaktär vid varje ny tröskel, bildar en ny pakt vilket för hans karaktär vidare längst en flyktlinje över den litterära kartan.¹⁰⁷

I Ekmans berättelse *Hunden* erbjuds ett perspektiv på det mänskligas relation till sin omgivning när berättelsen genom hundens upplevelser dels visar på en bristande samstämmighet med naturen, och dels uttrycker ett ifrågasättande och det etiskt hållbara i människans förhållande till skogen som sin resurs att förbruka.

Genom Ekmans naturnära, kunskapsrika språk skrivs naturen fram i en symbiotisk balans där hunden lär sig att finna en förtrogen plats i naturen. Detta kan kopplas till den ena

¹⁰⁶ Ekman, 2002, s.106-107

¹⁰⁷ Deleuze & Guattari, 2015, s.375

av två olika tidsuppfattningar som Anna-Carin Billing beskriver i sin artikel ”Jord och tid. En ekokritisk läsning av Kerstin Ekmans *Häxringarna*”. Billing kallar den ena tidsuppfattningen för *naturtid* vilken är cyklisk och i ständig förändring samtidigt som den är evig och återuppreparande.¹⁰⁸ Detta kan tolkas som den tid i vilken den förvildade hunden känner förtrogenhet och som han delar med de övriga djuren i naturens ständiga kretslopp och årstidsväxlingar. Naturtiden kan sägas representera en förutsägbarhet i det som rör sig omkring hunden där allt som hör till naturen har sin plats, sina ljud, rörelser och vittring.

De som bodde i hålor och bon omkring honom hade alla sitt sätt att leva. Från det ögonblick då ljuset och hungern började sippra in i deras sömn tills mörkret kom och de stack näbben under vingen eller la svansen i en krok om tassar och nos levde de varje dag på samma sätt.¹⁰⁹

När människan skrivs in i berättelsen med sin oförutsägbarhet och högljuddhet uppstår en disharmoni med den omgivande naturens rytm. Intrånget bryter upp den förtrogna naturlunken som omger hunden och de övriga varelserna som lever vilt bortom människans omedelbara kontroll. Hunden kan här beskrivas komma i kontakt med den andra tidsuppfattningen som Billing kallar för *kulturtiden* vilken hon beskriver som linjär och som kännetecknas av framåtskridande, produktion och utveckling.¹¹⁰ Billing beskriver hur människan är en del av naturens cykliska tid som den biologiska varelse hon är medan hon själv är upphov till den linjära och progressiva kulturtiden. Dessa två tidsuppfattningar kan sägas hamna i konflikt i samband med att människorna anländer till det naturens rum där hunden har sitt tillhåll.

Då kom rösterna över honom. [...] Han hörde sönderslaget vatten falla ner. Sen skrapade trä mot stenar. [...] [H]an skymtade båten och flocken av människor i den[...] [...]Med vassa röster och ovarsamma rörelser spred de sig kring bustugan. Han tryckte i blåbärsriset. Fast han lyssnade skarpt visste han inte var han hade dem. [...]

Han låg i detta kaos av ljud och påträngande vittring och väntade på ett tillfälle att bryta sig ut. Men de var oberäkneliga. [...] Alla andra rörde sig en viss tid. De jagade och letade och sedan sökte de lega eller kvist. Men människorna vid buan drog sig inte undan så att han kunde smyga sig ut. De gick inte att vänta ut dem. När de varit tyst en stund började rörelserna och skramlet på nytt, utan viloperiod eller förvarning. Deras kaos var mellan honom och skogen.¹¹¹

¹⁰⁸ Billing, 2009, s.66-67

¹⁰⁹ Ekman, 1986, s.37

¹¹⁰ Billing, 2009, s.66-67

¹¹¹ Ekman, 1986, s.59-60

Hunden beskrivs sedan under sin flykt undan människan och hur den då tränger djupare in i spåren av de mänskligas och kulturtidens spår i form av exploateringen av naturen vilken skildras via hundens upplevelser. ”Han hade blivit en drivare och en vandrare.”¹¹² Han beskrivs så småningom följa en timmerbilväg där han tar sig fram bland ”fläckar av diselolja [...] rostigt järn, plastdunkar, multnande tyg, ölburkar och sprängsten.”¹¹³ Så småningom når han fram till kalhyggerna.

Det var ett långt hygge. Han försökte väja för risbrötar och splittrat trä men hittade inga utvägar. Traktorspår djupa som diken, hade skurit ner i marken. Ovanför honom seglade en fjällvråk på utspända vingar och skrek jamande. Den ville att han skulle gå undan. Gärna hade han gjort det[...] Men han hittade ingen skog. [...] På dagarna låg hygget under stark sol. Han försökte hitta skugga vid rishögarna. Först hade han druckit i traktorspåren men nu torkade vattnet ut. Törsten drev honom ut i det heta.¹¹⁴

På kalhygget riktar Ekman läsarens fokus mot människans exploatering av skogarna genom hundens blick och upplevelser. Skogen utgör en egen ontologisk närvaro med agens, ett eget värde i narrationen där den har omgivit hunden. Nu rycks den bort och istället ersätts den med det torrlagda och oskyddade kalhygget.¹¹⁵ På samma sätt som det uppstår en reva i själva skogen där hygget breder ut sig uppstår det en reva i berättelsen som tidigare präglats av naturtidens cykliska rörelser när kulturtiden nu tränger in med människan och dennes avtryck i naturen. Hetsen tar plats och fördriver hunden från reviret och från det förtrogna och förutsägbara i den rytm som präglade hundens liv inom naturtiden.

Att fly undan människan innebär i berättelsens gestaltning att inte ha någon egentlig plats att fly till då den omgivande miljön har exploaterats. Den förvildade hundens berättelse kan därmed ses som en representation av de vilda djurens berättelser i sitt förhållande till människan. Hundens berättelse kan lika gärna vara rävens, vargens eller älgens. En lång kedja av alla de ickemänskliga djur som tvingas bort när mänskligheten brer ut sig och övertar landområden som tidigare varit lämnade åt sig själva och de vilda djuren. Hundens möte med kalhygget blir en blick in i effekterna av kulturtidens framfart där industrisamhället och moderniteten ser på naturen som en mänsklig resurs och handelsvara. Den utvecklande, ständigt producerande exploateringen av naturen vilken följer i kulturtidens spår.

¹¹² Ekman, 1986, s.67

¹¹³ Ekman, 1986, s.63

¹¹⁴ Ekman, 1986, s.64-65

¹¹⁵ Öhman, 2015, s.175

Genom att använda hunden som berättelsens fokuspunkt skapar Ekman ett perspektiv där hon kan rikta blicken mot det mänskliga. Därigenom öppnas det upp för en kritisk granskning och ett ifrågasättande av den antropocentriska åskådningen i vårt förhållande till naturen som just en mänsklig resurs.¹¹⁶ När Kerstin Ekman strävar efter att genom hundens ögon ge läsaren ett perspektiv på mänskligheten blir den språkliga spänningen mellan djuret som dels metafor och dels metonym synlig. Här arbetar den metonymiska närheten till djuret mot det antropocentriska paradigmet genom ett ifrågasättande av det mänskliga som förstör skogen inom den progressiva och av människan skapade kulturtiden. Samtidigt beskrivs det mänskliga beteendet i sitt förhållande till naturen och naturtiden utifrån hundens upplevelser vilket gör att hunden också sätts i samband med människan ur ett metaforiskt perspektiv.

De domesticerade

I denna analysdel undersöker jag djurens roll i ett spännings-förhållande mellan landsbygd och stad och hur modernitetens effekter har påverkat människors och djurs förhållande till varandra i berättelserna.

Djuren och människa som delar av en pastoral

Berättelsernas utformning kring de så kallade domesticerade djuren är också berättelsen om spänningsförhållandet mellan stad och landsbygd. När *Vargskinnstrilogins* första del *Guds barmhärtighet* tar sin början är det tidigt 1900-tal. Den värld som möter barnmorskan Hillevi Klarin i Röbbäcks socken i Jämtland är en värld som beskrivs myllra av djur i fähus och ladugårdar. De domesticerade djuren som lever under människans kontroll återfinns här i berättelsens början nära inpå människorna där de delar arbetsböda och vardagsliv i den cykliska naturtiden. Hästen är outhärlig som transportmedel och lika outhärlig i vintrarnas skogsavverkning. Om sommaren betar kor, getter och får på fäbovallarna och det är här bland lantbruksdjuren som Hillevi beskrivs finna sig en stabilitet i naturen.

Lantbruksdjuren omger Hillevis karaktär även i de mest intima möten då det är bland dem på fäbovallen som hon stämmer träff med sin första kärlek prästen Edvard. Den unga prästen är rädd att de ska bli påkomna under kärleksmötet och tycker att de ska ta en skogspromenad. ”Att de överhuvudtaget kom nära varandra var getternas förtjänst. De var så envisa och omöjliga att hon måste dra in honom i ladan som stod i kanten på buvallen. Lite hö

¹¹⁶ Billing, 2009, s.58

var det kvar i botten.”¹¹⁷ Tackorna beskrivs springa med sina lamm emot Hillevi på vallen där hon går och plockar blommor. Hon lär sig mjölka och trivs tillsammans med korna.

Hon hade lärt känna var och en av dem. De var småväxta, vita och hornlösa, lätta att skilja åt på sina svarta prickar och fläckar: Stjärnros, Saba, Gullkullan, Vitvacker, Sockersmula, Sysla och Liljan. Hon satt med pannan mot Sabas varma fläckiga sida. Hörde våmmen bullra.[...] När hon kramade den strävlena kospenen sprutade mjolkstrålen gul och tjock mot hinkbotten.¹¹⁸

Här återfinns en lojalitet och ömsesidighet där varje djur beskrivs med namn och hur de skiljer sig åt i utseende. I mjölkningsprocessen delar människa och djur en mellankroppslig rytm inom den cykliska naturtiden. Narrationen beskriver också den ömsinta beröringen och knuffarna från getter och killingar. ”[E]n smeksamhet, som visserligen luktade starkt men gav en vilsam känsla.”¹¹⁹ Detta vittnar också om en kroppslig art-överskridande gemenskap i naturtidens rytm. Det finns också drag som påminner om lantlig proletärlitteratur vilket är återkommande genom berättelsen. Amelie Björck beskriver hur den lantliga proletärlitteraturen från tidigt 1900-tal vittnar om dessa vänskapliga samexistenser mellan människor och djur i vardagens arbete.¹²⁰ Hon beskriver vidare hur dessa skildringar gör det svårt att skilja på vem som leder och vem som följer när djuren går i vall eller i den art-överskridande tilliten kring exempelvis mjölkning. Detta sammanblandade förhållande i att leda och följa kan jämföras med Edwards och Hillevis kärleksmöte som på ett sätt styrs av getternas envisa närgångenhet.

Ett annat exempel på tilliten till djuret i vardagsarbetet är när den unge Elis inte finner vägen tillbaka till de skogshuggarlag som han arbetar för under vintern men slutligen tar skjuts med en ung pojke som till synes kör en häst som drar ett timmerlass. Det visar sig dock att den unga kusken inte alls hittar vägen utan att folket på en gård skickat iväg honom med proviant till ett skogshuggarlag då de inte hade någon karl över som kunde åka. Den unga pojken är helt lämnad åt hästens förmåga att finna vägen dit och nu tillbaka hem. ”Det var hästen som hittade.[...] De hade sänt ut honom med en gammal säker häst och satt en

¹¹⁷ Ekman, 1999, s.87

¹¹⁸ Ekman, 1999, s.87-88

¹¹⁹ Ekman, 1999, s.88

¹²⁰ Amelie Björck, *Zooësis: Om kulturella gestaltningar av lantbruksdjurens tid och liv*, (Göteborg: Glänta produktion, 2019) s.38

bjällerkrans på den för sällskapet skull eller för att skrämma varg. [...] Mot kvällen kom de till en gård och där tog hon av. Hon drog släden fram nästan ända till staldörren.”¹²¹

Mycket av det som här beskrivs stämmer överens med det som benämns *pastoralen* vilket kan förstås som en skildring av naturen som starkt idylliserad och nostalgisk vilken erbjuder en fridfull och harmonisk plats för människan att leva och vara i.¹²² Amelie Björck beskriver hur pastoralen som estetisk genre kan sägas beskriva och härbärgera en längtan till ett förindustriellt herde- och bondlandskap där människor och djur delar en halvdomesticerad tillvaro.¹²³ Hon beskriver vidare hur den pastorala utvecklingsberättelsen ofta präglas av nostalgi där människan söker en återgång till en gemenskap med djuren och naturen vilket skulle innebära en fast punkt vilken moderniteten och det allt mer rationaliserade samhällsstrukturen håller på att utradera. Kerstin Ekman är en vän av den pastorala idyllen vilket inte minst framgår i en läsning av hennes essäsamlingar *Gubbas Hage* och *Se blomman!*. I *Gubbas hage* finns ett helt avsnitt i boken som berör just pastoral där också djurens, och i synnerhet fåren har stort utrymme tillsammans med herdediktning i texten.¹²⁴

Amelie Björcks resonemang kring pastoral går att jämföra med hur Hillevis karaktär gestaltas i *Guds barmhärtighet*. Hon blir en vän av djuren utan att bli allt för mycket djur själv. Hennes hygieniska och medicinska utbildning lämnar aldrig hennes karaktär genom berättelsen utan upprätthåller nästan alltid ett avstånd mellan henne, djuren och naturen. Hon skiljs aldrig helt från sin rationella mänsklighet och även om hennes identitet förändras genom berättelsen och för henne närmare naturen i något som kan liknas vid, en hemkomst till sig själv. Hennes identitet gestaltas som fast inom det mänskliga och erbjuder ingen rörlighet eller glidning mot blivanden med djur. Ett exempel på hur hon håller djuret ifrån sig är när hon skyller andras grovhet och brist på hygien med deras närhet till djuren. Som när hon exempelvis tillbringar tid tillsammans med Märta vilken är den karaktär som har hand om djuren på fåbovallen och lär Hillevi att mjölka. ”Rena grovheter avisade hon.[...] Men svårt var det när Märta var rolig[.] Inom sig skylldes Hillevi på närheten till djuren, deras starka lukt och mildhet. En så besynnerlig blandning av ljuvt och fränt hade hon aldrig mött i sitt liv.”¹²⁵ Hillevi känner en dragning till det lättsamt, och i hennes värld förgrovade sättet att vara och uttrycka sig men avskiljer sig och håller det ifrån sig. Synen på den Andre präglar Hillevis förhållande till såväl djuren som till Märta som arbetar nära djuren på ett liknande sätt som

¹²¹ Ekman, 1999, s.201-202

¹²² Öhman, 2015, s.166

¹²³ Björck, 2019, s.66

¹²⁴ Kerstin Ekman, *Gubbas hage*, (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2018) s.51-95

¹²⁵ Ekman, 1999, s.96

hon tidigare beskrivits se på samerna om än inte lika starkt fördömande. Djuret får röra sig jämsides med Hillevis karaktär men det bildas aldrig någon allians vilken skulle kunna leda vidare till ett blivande.

I sin bok *Se blomman!* påtalar Ekman vikten i att lära sig olika arter vid sitt rätta namn för att kunna urskilja dem från det naturens ”gröna virrvarr”. Hon menar att ingen, ”skulle bry sig om en hotad arts vara eller icke vara om den inte hade ett namn, framkalla en inre bild[.] Namngiven står växten fram med något som liknar förtrolighet eller till och med ett djupare samband mellan oss som det är svårt att sätta ord på.”¹²⁶ Hon menar att namngivandet och igenkänningen skapar fästpunkter i naturen. Marie Öhman menar att dessa fästpunkter i förlängningen handlar om att överbygga avstånd mellan människan och naturen. Denna syn menar jag att det även går att överföra på människans förhållande till djur men att dessa fästpunkter i så fall uppstår genom samvaro och upplevelser tillsammans med djuret. I den tid som skildras när Hillevi börjar dela sin samvaro med djuren i ett tidigt 1900-tal var en tid då människor på landsbygden levde av ett småskaligt jordbruk som gjorde att de omgav sig med lantbruksdjuren men Hillevi kommer från Uppsala, från staden, och har ingen tidigare erfarenhet av livet tillsammans med djur.

Från landsbygd till stad - och tillbaka

Om gestaltandet av Hillevi i berättelsens början till delar visar fram en idylliserad pastoral så erbjuder Elis minnen från sin uppväxt i samma bygd en mer komplex, och hård inblick från de fattiga böndernas och skogsarbetarnas hårda vardagsliv. ”Svartvattnet hade alltid varit något grått och uråttat när hans minne hade snuddat vid det. Halvsvältande djur och magert starrhö.”¹²⁷ Även Hillevis dotter Myrten kommer att se hembygden som hopplöst ålderdomlig och förgrovad vilket hon också sammanfattar med hjälp av lantbruksdjuren som hon i sina tankar blandar samman med det som hon ser som sin egen mors grånande förgrovning.

Men sanningen var att mamma hade förgrovats hon med. Hon hade en klut på huvudet när hon gick till fähuset och gamla trasiga gummistövlar. Hon hade fortfarande ett par getter och får där.[...] [D]e outrotliga getterna levde. Och fåren. Grova fållar, gråa, hängande ulltampar. Allting var grått. Gråning istället för gryning, grådask på dagen, grågrummel innuti.¹²⁸

¹²⁶ Kerstin Ekman, Gunnar Eriksson, *Se blomman!*, (Stockholm: Bonniers Förlag), 2011 s. 16

¹²⁷ Ekman, 2002, s.101

¹²⁸ Ekman, 2002, s.169

Det är i samband med att Myrten får veta att hon är med barn som denna förgrovade gråhet och ålderdomliga ångest drabbar henne i rädslan för skvallret kring hennes utomäktenskapliga graviditet. Havandeskapet håller hon hemligt för alla, inklusive sin mor och flyttar istället till Stockholm för att föda barnet där. I citatet finns ingen pastoral idyll eller sammanblandad ömsesidig beröring mellan människa och djur utan bara en längtan bort ifrån de i Myrtens ögon grå och lantligt förgrovade djuren och människorna. Citatet kan jämföras med den avförtrollning av landsbygdslivet som upplysnings- och modernitetsprojektet har inneburit. Med avförtrollning hänsyftas den process som 1800-tals sociologen Max Weber förklarade som en nödvändig förutsättning för moderniteten samt också dess effekt.¹²⁹ Myrtens resa bort från landsbygden till vilken hon många år senare ska återkomma som en rationaliserad och progressionsinriktad affärskvinna kan ses i jämförelse med det som Björck beskriver som proletärlitteraturens episka rörelse. Detta innebär att en arbetande människa flyttar från landsbygden till staden för att sedan återkomma.¹³⁰ Resan bort från landsbygden till staden kan också ses som överbyggande av en tidsklyfta där staden präglas av den moderna framtiden medan landsbygden präglas av den ålderdomliga dåtiden. Den framtid som skildras utifrån Myrtens karaktär i Stockholm är den nära efterkrigstidens 1940-tal. I djuravseende innebär narrationens skildringar om Myrtens liv i Stockholm som också så småningom övergår till hennes dotter Ingefrids liv i staden att djuren är i princip helt frånvarande i metonymisk bemärkelse.

När Ingefrid i trilogins sista del *Skraplotter* kommer till Svartvattnet i Röbbäcks socken är det i slutet av århundradet och moderniteten samt industrialiseringen har tagit över samt passerat och djuren har också till stor del försvunnit ifrån bygden tillsammans med stora delar av skogarna. Den natur som människan fortfarande är beroende av har, som Marie Öhman beskriver det gått ifrån att vara ”människans resurs till att bli hennes förlust.”¹³¹

Kring Ingefrids karaktär blir det tematiserade spänningsförhållandet mellan människan naturen och kulturen samt motsatsförhållandet landsbygd och stad extra tydligt. Hon är en tvivlande präst mitt i livet när hon kliver in i berättelsens sista del *Skraplotter* och har i likhet med sin mormor Hillevi inte någon tidigare erfarenhet av samvaron med djur under sitt liv i staden. Ingefrids yrkesroll som präst och den kristna religionens kopplingar till flocken, herdarna och fåren är av yttersta betydelse när religionens metaforiska användning av fåren

¹²⁹ Max Weber, *Vetenskap och politik*, urval och övers Aino Andersson och Sten Andersson, (Göteborg: Korpen förlag, 1977) se Amelie Björck, *Zooësis: om kulturella gestaltningar i lantbruksdjurens tid och liv*, (Göteborg: Glänta produktion, 2019) s. 68

¹³⁰ Björck, 2019, s. 36

¹³¹ Öhman, 2015, s.156

ställs emot Ekmans metonymiska gestaltande av desamma. Ingefrids tvivel på den gud hon valt att följa visar sig också genom hennes avsaknad av en församling, en flock.

När Ingefrid först kommer till Svartvattnet så är det för att hon i samband med Myrtens bortgång i cancer har fått arva alla Myrtens tillgångar vilket innebär både fastigheter, pengar och en betydande del skogsmark som värderas till stora belopp. Genom hela sitt liv har hon knappt vetat om sin biologiska mor då hon adopterades bort som liten då Myrtens tillvaro aldrig blev sådan att hon tyckte att hon kunde erbjuda Ingefrid ett gott hem. Myrten ville inte orsaka barnet ett smärtsamt uppbrott från den familj där den lille hade rotat sig och upplevde som hemma och avstod därför från föräldraskapet när Ingefrid bara var ett par år gammal. Ingefrids fosterfamilj har under hela Ingefrids liv varit mycket förtegen om hennes egentliga bakgrund och endast antytt att hennes mor kommit från fattiga förhållanden och därför valt att adoptera bort henne. På så vis kommer det stora arvet med hela den medföljande berättelsen om hennes mor och släkt som en livsomvälvande vändpunkt i Ingefrids liv. Genom Risten, Myrtens fostersyster och Hillevis fosterdotter får Ingefrid närma sig sin familjs och släkts liv och förflutna där hon också sammanförs med sin okände far, Elis som nu är en gammal man vilken har återvänt ännu en gång till sin gamla hembygd i Svartvattnet. Elis gestaltas fortfarande i gåtor och genom sin rörliga identitet inför de andra karaktärerna i berättelsen, men djuren blir en bidragande orsak som för far och dotter samman.

Hon sa till Elias Elv:

Jag stirrar på dom här fåren och så fort dom kröker en överläpp tror jag det är färdigt.

Kröker dom överläpp? sa han. Då har dom ont.

Är det sant? Jag menar bara att jag stirrar så att jag till sist inbillar mig att det händer nåt. Jag är ju ovan, jag har aldrig varit med djur.

Förr levde man med djuren, sa han.

Hon visste inte om han menade sig själv eller människor förr i tiden. Han satt med båda händerna på käppkryckan och såg ut genom fönstret, antagligen utan att se. [...] Ett liv utan djur är ett gudlöst liv, sa han. Det förstummade henne.¹³²

Samtalet äger rum mellan Elis och Ingefrid i samband med att Ingefrid har fått ansvar för Ristens får då den nu gamla kvinnan har hamnat på sjukhus till följd av hjärtbesvär. Fåren är dräktiga och ska lamma alla tre och Ingefrid blir allt mer uppslukad i omsorgen och skötseln av djuren. All den ömsesidiga och omsorgsfulla samvaro med djuren som skildras i berättelsens första del mellan Hillevi och djuren på fåbovallen återkommer här i Ingefrids

¹³² Ekman, 2003, s.251

nyfunna relation med de tre tackorna och så småningom deras små lamm. Samvaron och omsorgen om djuren gestaltas också som bidrag till någonting läkande, eller helande för Ingefrids religiösa tvivel samt känslan av rotlös och hopplös meningslöshet.

Det beskrivs inledningsvis i berättelsen hur Ingefrids karaktär redan tidigare sökt sig till en församling i Roslagen på grund av närheten till naturen. ”De flesta människor i hennes tid trodde på Naturen och placerade den utanför sig själva, precis som de troende förr gjort med gud.”¹³³ Det är nutidsmänniskans längtan efter pastoral som får Ingefrid att söka sig till landsbygden denna gång. Hon tänker sig att ”bland hassel och ek och vid vänligt blått vatten föreställde hon sig att människorna var generösare och lugnare ”[...] Det förflutna var närvarande.”¹³⁴ Men längtan och drömmarna om pastoral och generösa människor bryts snabbt av verkligheten med ointresserade församlingsbor och gudstjänster ”i ett tornförsett tjugotalshus klätt med eternitplattor.”¹³⁵ Vilken dessutom beskrivs ligga intill en motorcrossbana där ljuden från motorcyklarna trängde in i kyrkorummet under gudstjänsten. Denna mänskliga längtan efter naturen, eller snarare föreställningen om estetisk vacker natur är en återkommande problematisering hos Ekman vilket Marie Öhman beskriver med kopplingar till andra av Ekmans verk som exempelvis *Händelser vid Vatten* (1993).¹³⁶ Öhman beskriver hur karaktärerna tillskrivs föreställningar om det naturliga och ursprungliga som återfinns i ett liv nära naturen. Detta kan jämföras med Ingefrids föreställning om människornas lugnare och generösare sätt då de antas bli påverkade av denna naturens harmoniska kraft vilket Ingefrid liknar vid människans tidigare föreställningar om gud. På så vis förstärks också känslan i att det är fåren som i Ingefrids senare möte med landsbygden i sin mors hembygd som skapar en länk både till det förgångna och till naturen.

Återigen blir känslan av att Ekman använder djuret i texten för att bilda en länk mellan kulturtid och naturtid. Då den av kulturtiden styrda staden men också religionen och de människor som Ingefrids tillvaro präglas av inom dessa områden gestaltas som faktorer kring vilka Ingefrid har tappat bort sin känsla av meningsfullhet. Hennes karaktär skrivs in som en markör om hur maktviljan styr inom de religiösa samfundet vilka blivit ett politiskt slagfält och hur Ingefrid själv upplever hur själva bibelorden har nöts ut. Hon vill undervisa och

¹³³ Ekman, 2003, s.97

¹³⁴ Ekman, 2003, s.97

¹³⁵ Ekman, 2003, s.98

¹³⁶ Öhman, 2015, s.167

beskrivs skriva ner böner vilka så småningom efter många upprepningar av samma ord får henne att tänka på sig själv ”som ett stelnat kors.”¹³⁷.

Har du kärlek till dina lamm?

När du breder ut armarna mot dem

och välsignar dem

känner du ömhet för dem då?

Dina lamm

Dina skröpliga och förvirrade, dina ömkliga lamm.

Lammen i sin metaforiska gestaltning av det mänskliga inom religionen, församlingen, flocken har i gestaltningen av Ingefrid förlorat sin mening. Men med fåren och deras metonymiskt framskrivna lamm bildas en länk där Ingefrid gestaltas finna en väg tillbaka till sig själv vilken också sammanför henne med sitt ursprung. Svartvattnet och de människor som gestaltas bo där på landsbygden är alla präglade av naturtidens rytm samt märkta av samvaron med djuren. Här gestaltas Ingefrid också finna sin självständighet; hon bryter sig loss från relationer som byggd på utnyttjande av hennes karaktär till vilka hon skapar både ett geografiskt och andligt avstånd. Hennes personliga progression sker på så vis i något som kan liknas vid en rörelse tillbaka till en form av ursprunglighet där människan tar sin plats tillsammans med djuren och på så vis hittar hem till sig själv.

Amelie Björck beskriver i sina resonemang kring ”Tidlösa djur”¹³⁸ hur djuret i vissa typer av litteratur kan lyftas fram i någonting som hon kallar för ”*det evigas skimmer*”.¹³⁹ Hon förklarar detta med att vissa djur skildras som om de alltid vore samma djur som år efter år befinner sig betande på samma gröna fält och hur man på så vis bortser ifrån att ta in den verklighet där djuren slaktas och byts ut för att istället framställa dem som flyktvägar bort ifrån nutidssamhällets hets. Djuren finns inte med i sammanhanget för sin egen skull, utan mera som en påminnelse om människans svek emot sig själv då hon övergett sin plats i naturtiden till förmån för sin plats inom kulturtidens linjära progression som har drivit människan in i en skenande civilisation. Det finns drag av denna nostalgiska åskådning i en jämförelse med Ekmans framställning av Ingefrids framväxande relation med fåren och senare också med deras lamm. Men texten kan också tänkas rymma en kritik över religionens slentrianmässiga metaforiska användning av lammen som en fästpunkt till vilken dagens

¹³⁷ Ekman, 2003, s.101

¹³⁸ Björck, 2019, s. 63-67

¹³⁹ Björck, 2019, s. 64

samhälle till stora delar helt saknar samvaro och därmed förståelse och förtrolighet med djuret i fråga: ”Prästen sjunger långsamt en melodi som tycks vara mycket äldre än Bachs arior. *O Guds lamm...Ett lamm. Varför det? [...] O Guds lamm som borttager världens synder.[...]* Som om det är lammet som ropar och ber och hon svarar: Här är jag! Jag ska hjälpa dig. Jag finns.”¹⁴⁰ Texten kan här sägas kritisera religionen som bidrar till det evigas skimmer kring djuren genom att relatera till någonting som nutidsmänniskan inte har fästpunkter i och som förstärker djuret i en nostalgisk men också verklighetsfrämmande kontext. En nostalgi som genom religionen ska leda människan via djuret och naturen mot en hemkomst till sig själv, ”Jag finns.” På så vis kan texten jämföras med Björcks resonemang om hur den antropocentriska lästraditionen återför allt till det mänskliga genom att göra djuren till bakgrundsfigurer till den mänskligt definierade berättelsen.¹⁴¹

I en rörelse mellan naturtid och kulturtid

I gestaltandet av Ingefrids möten med fåren lägger sig Ekmans språk nära djuret på ett sätt som överför kunskaper om den specifika artens beteenden och behov där texten framhåller det relationella och kroppsliga bandet mellan människa och djur. Texten präglas av en stark närvaro av djuret och fokalisationen via Ingefrid styrs också av iakttagande, närvaro och osäkerhet:

När hon öppnade hörde hon rörelser därinne och sen ett svagt ljud som var mittemellan ett kurrande och en hostning.[...] De drog sig samman och rörde sig inte fram emot henne. [...] De kände igen människor och var rädda för främmande. Hon hade trott att de bara kände enkla saker som hunger och smärta. Hon borde säga någonting för att lugna dem men visste inte riktigt vad. De förstod väl inte ord i alla fall. Hon tänkte på Anand, vad han skulle sagt om han varit med. Det är lugnt! Så sa hon det. Sen gick det bättre att prata. De lyssnade ju.¹⁴²

Det som utspelar sig emellan Ingefrid och tackorna kan jämföras med Derridas beskrivningar utifrån den känsla av skam som han själv upplever då han betraktas naken av sin katt. En skamkänsla vilket han kopplar till effekten av att befinna sig naken inför en annan subjektiv varelse vilken absurd nog saknar denna form av nakenhet då detta inte existerar bland de

¹⁴⁰ Ekman, 2003, s.148

¹⁴¹ Björck, 2019, s.50

¹⁴² Ekman, 2003, s.241

varelser som vi benämner som ickemänskliga djur.¹⁴³ Känslan av att stå inför subjektiva varelser av en större komplexitet än väntat infinner sig omedelbart och oväntat hos Ingefrid. Även denna känsla kan jämföras med Derridas resonemang om att filosofin och de teoretiska diskurserna har bortsett ifrån det ickemänskliga djuret som seende, någon som ser tillbaka och inte enbart låter sig betraktas.¹⁴⁴ Den oväntade känslan av att finna sig betraktad av fåren vilka uttrycker en påtaglig och subjektiv närvaro skapar en osäkerhet hos Ingefrid. För att skapa en länk mellan sig och djuren vill hon lugna dem med ord och upplever också att djuren lyssnar. Orden och språket beskrivs som hennes första aktivitet för att upprätta en länk till fåren där orden ger henne trygghet att närma sig dem. Mellan Ingefrid och fåren växer det fram en relation utifrån hur Ingefrid lär sig tillgodose tackornas behov genom rätt mängd mat och vatten kring vilket det uppstår en tillitsfull relation mellan henne och tackorna. Hon lär sig också att tyda deras olika ljud, sinnestillstånd och kroppsrörelser vilka hon ser som respons på hennes egen förmåga att tillfredsställa deras behov. ”De sa de små ljuden som var en hälsning eller ett litet kurrande av förväntan.”¹⁴⁵ Ingefrid tyckte om ljudet när de åt. Det lät gott.”¹⁴⁶ De beskrivs också överföra sitt lugn på henne och fårhuset blir Ingefrids fristad där hon tillsammans med fåren och katten finner stillhet. Hon läser på om deras biologiska funktioner och lär sig om deras system av olika magar och idisslande. ”Genom dem gick tiden som en lugn jäsningsprocess.”¹⁴⁷ Ingefrids relation till fåren beskriver hur en ömsesidighet växer fram över art-gränsen där Ingefrid berörs av samvaron med fåren och utvecklar ansvars och omsorgskänsla med djuren vilket kan jämföras med det som Donna Haraway beskriver som kontakt-zon.¹⁴⁸ Samvaron med fåren erbjuder Ingefrid nya tankar, reflektion och stillhet inom den art-överskridande kontakt-zonen där hon i den rutinmässiga, praktiska och lugnasamvaron med fåren finner en sorts tröst och mening för sina andliga tvivel och relationella problem.

Ingefrids tid och engagemang med fåren kommer allt mer att präglade hennes tillvaro genom narrationen. Hon vikarierar tillfälligt som präst i den lilla församlingen i Röbbäck och hon beskrivs röra sig emellan omsorger i fårhuset och predikningar i kyrkan. Dessa pendlingar kan också ses som hur Ingefrid rör sig mellan omsorger inom den för och av människan framställda kulturtiden och den lugna men också cykliskt rutinmässigt präglade samvaron i naturtiden. Ju närmre tiden rör sig för tackornas lamning ju mer förbereder och

¹⁴³ Derrida, 2002, s. 379

¹⁴⁴ Derrida, 2002, s. 383

¹⁴⁵ Ekman, 2003, s.247

¹⁴⁶ Ekman, 2003, s.241-242

¹⁴⁷ Ekman, 2003, s. 247

¹⁴⁸ Haraway, 2008, s.35-36

engagerar sig Ingefrid. ”När hon hittade en veterinärsajt och läste om lamningskomplikationer fick hon kväljningar. Man måste ta på sig plasthandskar och vända lammet om det låg åt fel håll.[...] Och hur känner dom sig då? tänkte hon. Om dom har ont redan förut och man går in med en hand och rotar i dom.”¹⁴⁹ Björck poängterar hur cyklisk tid har lyfts fram i feministiska teoribildningar vilka hänger samman med menstruation, barnafödande och amning som några exempel.¹⁵⁰ Dessa cykliska och biologiska egenskaper är feminint kodade och går också att koppla till omsorgstänkanden, eller en omsorgsberedskap som går att jämföra med det som implicit uttrycks i narrationen rörande Ingefrids karaktär. När tiden för lamningen närmar sig gör denna omsorgsberedskap att Ingefrids hela tillvaro präglas av djurens välbefinnande och rytm. Hon beskrivs besöka fårhuset dag som natt och när den första tackan, Ruby slutligen får värkar beskrivs Ingefrid utifrån ett intersomatiskt perspektiv.”[E]n hävning gick igenom det grå ullberget. Det gick igenom Ingefrid också. Det var kroppens inlevelse som hon förut bara hade känt med Anand. Nu var hon säker på att tackan hade ont.”¹⁵¹ Gestaltandet av Ingefrids reaktioner och inlevelse i tackans smärta går att jämföra med Acamporas resonemang om hur kroppsligt starka erfarenheter sträcker sig över artgränsen när medkänslan och empatin tar över. Det rationella tänkandet lämnar plats för kroppslig medkänsla i narrationen.¹⁵² Acampora resonerar också om hur det inte är nödvändigt att förstå exakt vad det innebär att vara en varelse av en annan art för att uppnå någon form av förståelse för vad detta varande skulle innebära. Han menar istället att det räcker med att ha en förståelse baserad på att vara tillsammans med en varelse av en annan art vilket ger oss allt vi behöver för att leva i en art-överskridande gemenskap.¹⁵³ Detta kan jämföras med hur berättelsen i relation mellan Ingefrid och fåren bygger upp en nära, levande och erfarenhetsmässigt förhållande vilket leder till en art-överskridande gemenskap som förstärks ytterligare när de små lammen kommer till världen.

Den första tackan föder tvillingar och narrationen beskriver detaljerat hur tackans omsorger och inneboende kunskaper gör att djuret klarar det mesta i processen på egen hand, men narrationen visar också på ett samspel mellan djur och människa där Ingefrid ingriper när det andra lilla lammet föds. ”Den nyfödda låg i en vit påse och såg död ut. Ingefrid tog en handduk och klättrade över timmerbalken. Hon torkade lammets huvud och petade bort fosterhinnan runt nosen. Då spratt det till.” Det som skildras i citatet är scener från en värld

¹⁴⁹ Ekman, 2003, s. 245

¹⁵⁰ Björck, 2019, s.112-113

¹⁵¹ Ekman, 2003, s.251

¹⁵² Acampora, 2006, s.22-23

¹⁵³ Acampora, 2006, s.27

som de flesta samtida människor saknar erfarenhet av då samexistens mellan människor och lantbruksdjur i denna småskaliga form knappast förekommer längre. Detta går att jämföra med resonemang av Susan McHugh som påpekar att berättelser som lyfter fram engagemang och viljan att lära av och tillsammans med djur auktoriserar positiva affekter vilket skapar kreativa förbindelser genom berättelser som på så vis kan leda till etiska förhandlingar i en posthumanistisk kontext.¹⁵⁴ Även om *Vargskinnstrilogin* till stora delar handlar om de mänskliga karaktärernas hemkomst till sig själva, som just människor så representerar berättelsen också de faktiska djuren i en metonymisk kontext. Genom att aldrig bortse från djurens existens och deras inverkan på människan oavsett om det rör vilda, förvildade eller domesticerade djur så lyfter Ekman fram dem i narrationen. När de på olika sätt skrivs fram som fokuspunkter eller fästpunkter i relation till det mänskliga uppstår affekter som leder mot posthumanistiska ansatser. Det är de mänskliga karaktärerna som spelar huvudrollerna i *Vargskinnstrilogin* och det är de mänskliga karaktärernas hemkomst till sitt mänskliga jag som gestaltas men den hemkomsten har nästan alltid inneburit att föra det mänskliga nära djuret. Djuret bildar länken som gestaltas föra människan mot sig själv.

Slutsats

Avslutningsvis kan man beskriva hur *Vargskinnstrilogin* tematiserar spänningsförhållandet mellan natur och kultur där djurens funktion i berättelserna blir att forma en länk mellan dessa båda punkter. I denna process får olika djur skiftande stark funktion utifrån deras förmåga att anpassa sig i människans olika typer av miljöer. När landsbygden avfolkas och skogsindustrin mekaniseras försvinner hästen från skogsarbetet och de övriga lantbruksdjuren blir också färre för att slutligen nästan försvinna då småskaligt jordbruk inte längre är lönsamt och livsmedel enkelt går att köpa i den lokala matbutiken. Hunden blir det anpassningsbara djur som stannar kvar i människans närhet samt också följer med in i stadsmiljön.

Analysen av vargen som representant för det vilda erbjuder perspektiv på hur den patriarkala maktstrukturen döljer sig inom det antropocentriska paradigmet som får effekter ända in i rättssalarna. Vargen har en våldsamt effekt på människan i narrationen som rör upp de mest våldsbejakande och egenmäktiga beteenden då dess existens skildras leda till konflikter och förtryck. När Ekman väljer att stanna kvar vid hanteringen av varghonans

¹⁵⁴ McHugh, 2011, s.217

kropp under slakten och skildra denna detaljerat kan det ses som en kritik mot människans övervåld mot djuren men då fokus sedan genom narrationen riktas mot kvinnornas situation så återförs berättelsen mot det mänskliga. Vargen kan på så vis reduceras till bakgrundsfigur när berättelsen återgår till en antropocentrisk lästradition där människan utgör centrum. Gestaltningarna av vargens fortsatta existens genom narrationen in i de mera samtida gestaltningarna påvisar hur den fungerar som ett verktyg för upprätthållande av den antropocentriska maktstrukturen då maktförhållandenas ambivalenta syn på rovdjuret skapar effekter vilka utgör ett förtryck av exempelvis samernas ursprungliga livsstil. Men trots att vargen gestaltas som en projektionsyta för mänskliga maktstrukturer och förtryck så lyckas Ekman utifrån ett människa-djurstudie teoretiskt perspektiv att belysa vargfrågans behov av etisk förhandling ur en posthumanistisk kontext där komplexiteten och behovet av att hitta hållbara och rättvisa lösningar för samexistens mellan människa och djur lyfts fram. Människans våldsamma historia i frågan om varg vilken gestaltas via narrationen driver denna samexistens mellan människa och djur till sin spets där mötet med rovdjuret som inte låter sig kuvas eller utnyttjas som en mänsklig resurs ställer den antropocentriska normen på prov.

Förvildade tillstånd rör sig längst flyktlinjer och allianser med rävar och hundar i olika blivanden som skapar rörliga identiteter vilka erbjuder nya perspektiv på mänskligt respektive ickemänskligt vilket upplöser och ifrågasätter dikotomi. Gilles Deleuze och Felix Guattaris resonemang utgör ett utmärkt verktyg för att utforska de förvildade tillstånden då deras teorier överensstämmer med det förvildade tillståndets rörlighet mellan olika punkter. Deras resonemang öppnar upp den litterära anordningen vilket skapar nya möjligheter att både se det ickemänskliga djuret men också djuret i människan genom exempelvis mänskliga blivanden i allians med djur vilket skapar rörliga identiteter som i sin tur bidrar med att reducera asymmetrin mellan mänskligt och ickemänskligt. De förvildade tillstånden i kombination med allianser för blivanden mellan människa och djur fyller också ut glappet mellan naturtiden och kulturtiden i narrationen vilket öppnar upp för att ge det mänskliga en länk tillbaka till naturen, till sitt ursprung bland de övriga djuren som den biologiska varelse hon är.

De olika karaktärerna speglar olika förhållanden till djuret där Elis karaktär genom sina förvildade likheter är den vars identitet är mest rörlig och på så vis också *blir* tillsammans med djur. Djuren blir förlängningar av Elis karaktär vilken rör sig rhizomatiskt över den litterära kartan. Djurets effekt i kombination med Elis karaktär är att det erbjuder en flyktlinje bort från de delar av mänskligheten som Elis inte vill vara en del av. Detta är särskilt synligt i hans förhållande till den patriarkala struktur som präglar hans uppväxt vilken han tar avstånd ifrån då han rymmer och tar sig vidare genom livet i allians med djuren via sina rävsinnen och

förbundenhet med hundar. Hans allians med djuret manifesteras också via konsten genom att använda djuret som sitt favorit motiv.

Hillevis karaktär gestaltas till stor del som en karaktär inom pastoralen i nära anslutning till de domesticerade djuren men med en tydlig gräns mellan människa och djur där hon avhåller sig från de allianser som leder till blivanden tillsammans med djuret. Hennes karaktär kan uppfattas som mera stängd och sluten mot djuret trots att hon också affekteras av de domesticerade djurens ömsinta och pockande närvaro. Hennes relation till djuren är en relation där djur och människa följs åt jämsides men där gränsen mellan det mänskliga och det icke mänskliga är skarp och inte överskrids utan endast rör vid varandra. Hon blir en vän till djur vilket snarare leder henne tillbaka i något som kan liknas vid en hemkomst till sig själv. På så vis kan hennes karaktär jämföras med Amelie Björcks resonemang kring hur det pastorala i gemenskapen med de domesticerade lantbruksdjuren upphöjer och fulländar hennes antropocentriska humanism.¹⁵⁵

Hillevis relation till djuren återkommer på många sätt i Ingefrids karaktär och i hennes samspel med fåren och lammen. Fåren och deras lamm gestaltas i en rörelse genom narrationen från att uppfattas som abstrakta och metaforiska utvidgningar av det mänskliga inom den kristna religionen till att gestaltas i en metonymisk kontext i sitt förhållande till Ingefrid. Hon förundras över deras komplexitet och närvaro när hon blir förtrogen med dem och deras lugnande och helande inverkan som gestaltas i hennes samvaro med djuren vilket blir hennes länk tillbaka till naturen och till sitt ursprung vilket även i hennes fall kan symbolisera en hemkomst till sig själv.

Utifrån uppsatsens huvudfråga om på vilket sätt de valda verken kan sägas ifrågasätta ett antropocentriskt paradigm så kvarstår trots den posthumanistiska ansatsen med kritik och problematisering av det humanistiska och därmed det antropocentriska att berättelserna leder de mänskliga karaktärernas hemkomst till sig själva via djuret vilket på ett sätt kan sägas förstärka det antropocentriska paradigmet. Ekman skapar en rörelse i det mänskliga via djuret som för de mänskliga karaktärerna mot naturtiden. Narrationen lyfter fram vår förbundenhet och vårt beroende av naturen via djuren oavsett om djuret förekommer metaforiskt eller metonymiskt i berättelserna.

Genom att problematisera det mänskliga och skriva fram djuren framförallt metonymiskt men också metaforiskt så lämnar Ekman ett utrymme som kan fyllas med djurets agens. Ekman lyckas i sitt författarskap, trots sin hegemoniska ställning i den

¹⁵⁵ Björck, 2019 s.66

antropocentriska litteraturen, uppfylla en form av hierarkisk skyldighet genom att ta ett steg tillbaka och inte definiera djuret. Hon följer djuren i relation till människan och när hon exempelvis i *Hunden* följer det förvildade djuret som berättelsens protagonist så gör hon det via sinnesintryck och reaktioner och avstår helt från att definiera hunden via känslor och tankar. Detta kan jämföras med Deleuze och Guattaris teorier om att författaren i skrivandet genomkorsas av blivanden. De menar att den affekt eller sinnesrörelse som ett blivande skapar sliter loss lite av mänskligheten i en form av ansvars känsla i skapandet av det fiktiva djuret.¹⁵⁶

Att slippa bli definierad av den Andre innebär kanske den viktigaste formen av agens som litteraturen kan uppstå i frågan om djur.

¹⁵⁶ Deleuze & Guattari, 2015 s.362

Referenslista

Acampora, Ralph R., *Corporal Compassion Animal Ethics and Philosophy of Body*, (Pittsburg: University of Pittsburg Press, 2006)

Belcourt, Billy-Ray, "Animal Bodies, Colonial Subjects:(Re)Locating Animality in Decolonial Thought", in *Societies*, (2015) www.mdpi.com/journal/societies

Billing, AnnaCarin, "Jord och tid. En ekokritisk läsning av Kerstin Ekmans *Häxringarna*" i *Litteratur och språk: Ekokritik, Jean-Henri Fabre, Återvinningens estetik, Kerstin Ekman, Posthumanism, Elektriska får och mekaniska människor, Djurkaraktärer, Kultur och hållbar utveckling*, red Sture Packalén, (Mälardalens högskola, Nr:5, 2009)

Birke, Lynda, "Escaping the maze: Wilderness and tameness in studying animal behavior" in *Routledge Handbook of Human-Animal Studies*, edited by Garry Marvin and Susan McHugh, (Routledge, 2014)

<http://ebookcentral.proquest.com/lib/sodertorn/detail.action?docID=1675909>

Björck, Amelie, *Zooësis: Om kulturella gestaltningar av lantbruksdjurens tid och liv*,(Göteborg: Glänta Produktion, 2019)

Deleuze, Gilles, & Guattari, Félix, *Tusen platåer*, (Hägersten: TankeKraft Förlag, 2015)

Derrida, Jacques, "The Animal That Therefore I Am (More to Follow) *Critical Inquiry*, Vol.28 (Winter 2002), pp. 369-418 Published by: University of Chicago Press

<http://www.jstor.org/stable/1344276>

Ekman, Kerstin, *Gubbas hage*,(Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2018)

Ekman, Kerstin, Eriksson, Gunnar, *Se blomman!*, (Stockholm: Bonniers Förlag, 2011)

Ekman, Kerstin, *Herrarna i skogen*, (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2007)

Ekman, Kerstin, *Guds barmhärtighet*, (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1999)

Ekman, Kerstin, *Sista rompan*, (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2002)

Ekman, Kerstin, *Skraplotter*, (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2003)

Ekman, Kerstin, *Hunden*, (Stockholm: Bonniers, 1986)

Haraway, Donna J, *When Species Meet*, (University of Minnesota Press, 2008)

Kappeler, Susanne, "Speciesism, Racism, Nationalism or the Power of Scientific Subjectivity", ur CJ Adams & Donovan (red): *Animals and Women: Feminist Theoretical Explorations*, Durham and London: Duke University Press. 1995

Lönngren, Ann-Sofie, *Following the Animal: Power, Agency and Human-Animal Transformations in Northern-European Literature*, 2015

Lönngren, Ann-Sofie, "Metaphor, metonymy, more- than-antropocentric. The animal that therefore I read (and follow)", kommande i *The Palgrave handbook for literary animal studies*, Palgrave MacMillan, London. Red. Susan McHugh, Robert McKay och John Miller

Marvin, Garry, och McHugh, Susan "In it together: An introduction to human-animal studies" i *Routledge Handbook of Human-Animal Studies*, 2014
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/sodertorn/detail.action?docID=1675909>

Marvin, Garry, *Wolf*, (London: REAKTION BOOKS, 2012)

McHugh, Susan, *Animal Stories: Narrating Across Species Lines*, (University of Minnesota Press, 2011)

Nagel, Thomas, "What Is It Like to Be a Bat", *The Philosophical Review*, Vol 83, No 4(Oct, 1974), pp. 435-450 <http://www.jstor.org/stable/2183914>

Woodward, Wendy, "Embodying the Feral" in *Routledge Handbook of Human-Animal Studies*, edited by Garry Marvin and Susan McHugh, Routledge, (2014),
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/sodertorn/detail.action?docID=1675909>

Öhman, Marie, *Det mänskligas natur: Posthumanistiska perspektiv hos Lars Jakobson, Peter Høeg och Kerstin Ekman* (Halmstad: Gidlunds förlag, 2015)

